

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Analýza a interpretace osobnosti Edvarda Beneše

Autor: Šutičová Kristýna

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Aprobace: GEVES

České Budějovice 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím všech citovaných zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem odhalování plagiátů.

České Budějovice 25. 3. 2012

.....

podpis

Poděkování

Touto cestou chci poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D. za odborné vedení, poskytnutí cenných rad a připomínek, které mi pomohly při tvorbě této práce.

Anotace

Tato práce analyzuje a interpretuje činy významné osobnosti českých dějin první poloviny 20. století Edvarda Beneše. Klade důraz na důležité dějinné události, kterých se tato významná, ale rozporuplně hodnocená osobnost účastnila. Dále se zaměřuje na psychologický rozbor Edvarda Beneše. Popisuje tuto osobnost nejen z pohledu veřejných politických činů, ale i života soukromého. Zároveň se snaží nastínit vzájemné působení těchto dvou důležitých vlivů na jeho osobnost. Hypotézy ověřené v této práci se dají využít v pedagogické praxi při vysvětlování rozhodnutí a činů této osobnosti, které zásadně ovlivnily průběh nejdůležitějších událostí v dějinách Československa první poloviny 20. století.

Klíčová slova: Edvard Beneš, Anna Vlčková - Hana Benešová, Československo, demokracie, první republika

Annotation

This bachelor thesis aims to analyse and interpret acts of the significant personality Edvard Beneš during from the era of the first republic in the first half of the twentieth century. It emphasizes on important acts of our history, in which this significant and inconsiderably valuable personality took place. Furthermore it concentrates on the psychological analysis of Edvard Beneš. It describes this personality either from the point of view of his public political acts, or from the view of his private life. At the same time it tries to outline the mutual impact of both these important influences on his personality. Hypothesis verified in this dissertation might be used as an educational support while explaining decisions and acts of this personality, which radically influenced the development of the most important acts during in the first half of the 20th century.

Key words: Edvard Beneš, Anna Vlčková – Hana Benešová, Czechoslovakia, democracy, the First Republic

Obsah

Obsah.....	6
1. Úvod.....	7
2. Benešův politický život.....	8
2.1 Dětství, rodina a zázemí.....	8
2.2 Vzdělání a první zkušenosti v jeho kariéře.....	9
2.3 Počátky působení v politice.....	11
2.4 Politická činnost a Benešovy vize.....	13
2.4.1 V protihabsburském odboji (1914-1918).....	13
2.4.2 Vrcholným politikem Československé republiky (1918-1935).....	21
2.4.3 Prezidentem (1935-1948).....	26
3. Edvard Beneš mezi politikou a soukromým životem.....	41
3.1 Analýza politických činů Edvarda Beneše.....	41
3.2 Benešovy názory a myšlenky.....	43
3.3 Psychologický rozbor osobnosti Edvarda Beneše.....	44
3.4 Život Anny Vlčkové.....	49
3.5 Život Edvarda Beneše po boku Hany Benešové.....	51
3.6 Politika vs soukromý život.....	54
4. Závěr.....	58
Soupis pramenů a literatury.....	59
Přílohy.....	62

1. Úvod

Pro pochopení osobnosti je nejdříve nutné její zařazení do historického období, ve kterém vyrůstala a následně jejích dědičných předpokladů, kterými je daná osoba ovlivňována. Počátky socializace v určitém prostředí pak člověku umožňují, jakého postavení může ve společenském žebříčku dosáhnout. Stejně je tomu tak i v případě osobnosti pozdějšího československého prezidenta Edvarda Beneše.

Práce vychází z analýzy zmíněných vlivů na tuto složitou a v dějinách rozporupně hodnocenou osobnost. Jedním ze zásadních vlivů je její rodinné zázemí. S tím je následně spjata i vzdělávání dané osobnosti. Právě vzdělávání souvisí nejen s Benešovým působením v politické sféře vnitrostátní, ale i zahraniční. V tom se odráží celoživotní zájem osobnosti o cizí jazyky, ale hlavně o politiku. Tyto zájmy Edvarda Beneše přivedly k tomu, že se později seznámil nejen se svou budoucí manželkou Hanou, ale směřoval i do politické činnosti.

Snahou práce je nastínit způsob, kterým ovlivňovala jeho manželka politický a soukromý život. Nutné je také přiblížit mnohé další vlivy, které se podílely na utváření duševní a psychické stránky osobnosti Edvarda Beneše včetně jeho systému hodnot. Dále je nutné nastínit jeho vztah k politické činnosti a postupně se vyvíjející názory na jeho politické činy a vize. Snahou práce je osvětlit případné změny jeho politických názorů v závažných dějinných událostech, kterých se přímo účastnil. Příkladem takových událostí je v rámci práce nejvíce řešen dvojí exil. Dalším sledovaným jevem se stal jeho zdravotní stav v posledních letech jeho života s následným vlivem na další politická rozhodnutí.

V této práci je nezbytná analýza provázanosti soukromého života s jeho politickou a státnickou činností. Snahou práce je též ukázat důležité vlivy dopadající na osobnost Edvarda Beneše, které po celý život ovlivňovaly jeho myšlení, názory, jednání a rozhodnutí v politických vizích a realizovaných činech této významné osobnosti nejen českých, ale i zahraničních dějin v první polovině 20. století.

2. Benešův politický život

2.1 Dětství, rodina a zázemí

Edvard Beneš se narodil dne 28. května 1884 jako desáté dítě Matěje a Anny Benešových. Jeho rodiče byli rolníci, kteří vlastnili malé hospodářství v Kožlanech na Rakovnicku, přičemž pro ně muselo být obtížné uživit tak početnou rodinu. Z deseti dětí se kromě Edvarda dožilo dospělého věku ještě sedm sourozenců. Nejstarším synem byl Václav (1865). „...*dva roky po Václavovi se narodila Regína (později provdaná Hoppová), roku 1870 Jan, o dva roky později Barbara (provdaná Vožehová), pak v zápětí zemřelý Albert, roku 1875 Bedřich, budoucí dědic „Benešojc gruntu“.* Po opět v ranném dětství zemřelé Cilce (Cecílii) ještě v roce 1878 přišel na svět další syn Vojta, budoucí sociálnědemokratický politik, od tři roky později Ladislav a nakonec – v době, kdy jeho matce bylo již čtyřicetčtyři let! – Edvard.“¹

Jejich otec se na výchově dětí podílel menší měrou než matka, z důvodů, že se svou rodinu snažil zaopatřit. Zároveň byl člověkem, který začínal s malým hospodářstvím, které postupně rozvíjel. Zkoušel nové věci a postupy, nebál se novinek. Zásadou podnikavosti získaly jeho děti vzdělání, které jim umožnilo osobnostní růst, a tím i sociální vzestup.² Vliv otce na malého Edvarda byl především v rovině morální a hodnotové. Edvard po otci, stejně jako někteří jeho bratři, zdědil typické rodové vlastnosti jako například houževnatost, pracovitost a cílevědomost, který vlivem svého otce ještě více rozvinul. Otec stejně jako všichni jeho současníci vedl své děti k práci na rodinném statku. Důvodem bylo co nejsnazší získání obživy. Tím všechny děti si osvojily do života nejen dovednosti, ale naučily se i zodpovědnosti a pracovitosti.

Edvardovou výhodou bylo to, že byl nejmladší a narodil se v době, kdy zásluhou práce starších sourozenců už statek vydělával. Díky tomu měl čas studovat a číst oblíbené knihy. Všechny děti včetně Edvarda vychovávala převážně matka, z důvodu časté nepřítomnosti a pracovní vytíženosti jejich otce. „*Kvůli otcově vyčerpávající řemeslné i obchodní aktivitě měla na výchovu malého Edvarda – nejen v letech ryze dětských, ale i poté, co začal navštěvovat kožlanskou školu – mnohem větší výchovný vliv matka a pak samozřejmě jeho sourozenci, zvláště o dvanáct let starší sestra*

¹ DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 22.

² Podrobnost k hospodářským aktivitám otce Edvarda Beneše NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 10–11.

Barbara, řečená Baruška, a také o šest let starší Vojta. Ten zachytil každodenní atmosféru jejich kožlanského dětství v několika svých vzpomínkových knihách, z nichž můžeme načerpat dostatek reálií podmiňujících vývoj rodinného „mazánka“ Edy.“³ Ačkoliv se musel starat o domácí zvířata, měl čas na studování a čtení knih. Díky matčině výchově byl vychováván katolicky. Ministroval v kostele, ale při střetu s realitou, kterou viděl u faráře a ministrantů, změnil svůj postoj k náboženství a postupně se od něj začal odvracet.⁴ Po osobní stránce mohlo vnašet rozpor zvláště když jeho matka chtěla, aby se stal knězem. Je možno vyslovit domněnku, že Edvard dostával prostor pro čtení a studování knih právě proto, že si jeho matka přála, aby se stal knězem.

Edvardův otec byl člověk přímý a upřímný, stejně jako jeho žena. Jeho rodiče ocenili i vliv ostatních starších sourozenců na výchově. Podobně jako jeho rodiče a bratři byl zázemím ovlivněn tak, že se z něho stal velký vlastenec. Vyrůstal v době, když vrcholil politický zápas Čechů s Němci.⁵ V tomto ohledu se zamiloval do husitství, které provázelo protikatolický a zvláště protiněmecký ráz, se kterým vnitřně souhlasil.⁶ V těchto názorech byl ovlivněn především bratry a vlastenecky smýšlejícím otcem. Dalo by se říci, že byl českým nacionalistou. Finanční zázemí mu otevřelo cestu k dalšímu studiu, pozdější dokonce k politické dráze.

2.2 Vzdělání a první zkušenosti v jeho kariéře

Edvard i jeho sourozenci měli štěstí v tom, že jejich otec byl velmi prozíravý a pochopil důležitost vzdělání. Poskytl svým dětem přístup ke vzdělání, aby se mohly ve světě uplatnit. Vlivem rodinného prostředí měl Edvard jinou mentalitu než jeho vrstevníci. Byl vnímavým a rozumným dítětem, ve kterém se tyto odlišné vlastnosti v jeho v chování stále více umocňovaly. Školní povinnosti nedělaly Edvardovi žádný problém, právě naopak. Na obecné škole patřil mezi žáky s nejlepším prospěchem.

³ DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 24; BENEŠ, Vojtěch, *Za kožlanskými humny*, Praha 1948.

⁴ Podrobnosti o náboženském založení a jeho vývoji u Edvarda Beneše HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 18-20.

⁵ Více PITHART, Petr – PŘÍHODA, Petr - OTÁHAL, Milan, *Podiven. Češi v dějinách nové doby (1848–1939)*, Praha 2003.

⁶ Podrobnosti o národnostním smyšlení HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 21-23.

Pod vlivem dobrého prospěchu se rozhodl pokračovat v dalších studiích. Záslouhou bratra Vojty, který ochotně pomáhal svým sourozencům, se Edvard vydal do Prahy k dalšímu studiu. Bez problému se dostal ke studiu na gymnázium na Vinohradech, které věnovalo pozornost humanitním předmětům jako historie a jazyky, které patřily k Edvardovým oblíbeným.⁷ I v období jeho studia na gymnázium se odlišoval od ostatních žáků: „*Byl to chlapec velmi inteligentní, nepříliš družný, uzavřený, nesmírně pracovitý, s vyhraněnými názory a zájmy a se sklonem k asketismu.*“⁸ Edvard patřil k žákům, jenž měl již na gymnázium jiné názory než jeho profesori a svoje vědomosti získával raději z knih než od nich, proto gymnázium ukončil s nepříliš dobrým prospěchem na to, jak svědomitě ke vzdělání přistupoval. Kromě vzdělávání měl zálibu i ve sportu, kde se věnoval hlavně kopané a tenisu. Obou sportovních činností se musel z časových důvodů po nastoupení na vysokou školu vzdát.

Důležitou roli v Edvardovo vzdělání hrálo samostudium. Přes pražského žurnalistu Krystinka se seznámil s paní Charlottou Masarykovou a následně s T. G. Masarykem. T. G. Masaryk Edvardu Benešovi zařídil, aby mohl psát překlady pro revue *Naše doba*. Tato nabídka se pro Edvarda stala prvním zdrojem příjmů, která mu z části usnadnila život po finanční stránce. T. G. Masaryk byl jeden z lidí, který Edvardovi pomohl vstoupit do žurnalistické činnosti. Tou se živil celé následné vysokoškolské studium nejen doma, ale i v zahraničí. T. G. Masaryk byl pro Edvarda velkým intelektuálním přínosem. Byl pro něj určitou formou vzoru již v dobách, kdy studoval gymnázium a chtěl se dát na akademickou dráhu. U T. G. Masaryka viděl inspiraci i v cizích jazycích – sám se věnoval překladům do novin, proto se rozhodl studovat v zahraničí. Důvodem zahraničního studia byla snaha získat Masarykův rozhled a poznat kulturu jiných zemí.

Po maturitě se Edvard zapsal ke studiu na Filozofické fakultě české Karlo-Ferdinandovy univerzity. Toto studium však přerušil a odjel studovat do Paříže a Dijonu. V Paříži studoval literaturu a jazyk a v Dijonu mezinárodní právo. Edvard patřil k velmi houževnatým, pracovitým a cílevědomým studentům, který se navíc v době jeho studia začal zabývat žurnalistickou dráhou. „*Ano, Beneš pracoval v Paříži velmi pilně. Zoufale pilně. Běhal šíleně z přednášky do knihovny, z knihovny do muzea, lítal z redakce do redakce, a budoval si svými zápasy a múzami vzdělání pevnou*

⁷ Podrobnosti k přijetí Edvarda ke studiu NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 15-16.

⁸ NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 16.

*žurnalistickou hráz. Začal chápat nutnost osobních styků, pokud to chce člověk na světě někam přivést, i nutnost přátelství. Kdysi si myslíval, že si přítel dopřát nemůže. Teď věděl, že si nemůže dopřát je nemít.*⁹

Díky zájmu o cizí jazyky se rozhodl odcestovat do Londýna a poznat novou kulturu. Londýnem nebyl okouzlen, ale přesto zde navázal kontakty s Angličany, které mu napomohly k pozdějšímu působení v polické dráze. Na Anglii nejvíce obdivoval její ústavní pořádek a demokracii. O rok později, v roce 1907, odjel do Berlína. I zde se snažil poznat německou kulturu a střet s německou realitou z něj udělal revolucionáře. Edvard Beneš se stal vášnivým odpůrcem německého nacionalismu. Chtěl následně odjet do Ruska, ale kvůli vojenské službě se musel vrátit domů, neboť „...vyhýbání se vojenské službě bylo považováno za zločin proti státu. A Beneš chtěl přece učit na pražské univerzitě. Proto se rozhodl pro návrat domů. Na Rusko tedy nebyl čas. Byla to jediná část programu kterou nemohl uskutečnit.“¹⁰ Po návratu do Prahy v září 1908 mu nebyl uznán francouzský doktorát a on se rozhodl dostudovat Karlo-Ferdinandovu univerzitu.

2.3 Počátky působení v politice

Ihned po návratu Edvarda Beneše do Prahy, kde zahájil práci na dokončení doktorátu, byl v kontaktu s T. G. Masarykem a aktivně se podílel na životě Masarykovy realistické politické strany. Edvardovy politické názory šly ke stále většímu a radikálnějšímu prosazování demokratičnosti v rakouském politickém životě. Velice se snažil vyřešit problém s národnostní otázkou v Čechách. Svoje myšlenky formuloval na základě požadavku demokratizace: „*Náš program... musí být proniknutou ideou: demokratické reformy politicko-správní, odstranění byrokratismu, odstranění nedemokratického volení, odstranění nekonstitučních řádů, zdemokratisování samosprávy, toť první krok k řešení národnostní otázky, pronikavější nežli všechny zákony a nařízení jazyková, ježto všechna tato demokratická zřízení vynucují si logicky už*

⁹ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 47.

¹⁰ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 62.

nutnou nacionální rovnost a spravedlnost...“¹¹ Edvard Beneš se snažil o prosazení větší demokratizace ve volbách do obcí, od níž si sliboval vyřešení národnostní otázky a tím i větší svobodu českých obyvatel v oblastech s německou většinou. V této době začal budovat její pevné základy.

V průběhu roku 1909 začal učit na Obchodní akademii v Praze. Už tehdy se snažil dosáhnout role vysokoškolského profesora. Vytvářel si kontakty a vazby, které by mu mohly pomoci tohoto cíle dosáhnout. Univerzitní kariéra měla pro jeho budoucí politiku velký význam. Edvardovo přijetí na univerzitu bylo zásluhou T. G. Masaryka, který zasedal v přijímací komisi. Edvard Beneš se věnoval novinařině a publikoval v časopisech mnoho sociologických, politických a vědeckých článků. Univerzita mu dopomohla k všestrannému rozvoji. Pomohla mu získat mnoho kontaktů mezi pracovníky univerzity a jejími studenty. T. G. Masaryk byl navíc poslancem říšského sněmu. Napojením Edvarda Beneše na T. G. Masaryka mohl těžko zůstat mimo politiku. Právě jedním z největších přání Edvarda bylo působení v politické dráze. „*Ve své autobiografii Beneš psal, že se původně zamýšlel ještě deset let po získání doktorátu, nadále vzdělávat, nežli se pokusí vstoupit do praktické politiky. ... Událostmi nabitá situace, do níž ostatně – známým pokusem o zprostředkování mezi Vídní a Bělehradem – vstoupil znovu i prof. Masaryk, sotva mohla dovolit Benešovi, aby zůstal i nadále zcela stranou a „jen“ se připravoval pro budoucno.*“¹² Mezinárodní události mu neumožňovaly systematické studium. T. G. Masaryk se snažil napomáhat realizaci vstupu Edvarda Beneše do praktické politiky.

Ohledně Benešovy autorské činnosti vydal knihy a články, kde se věnoval nejen sociálním a sociologickým problémům, ale i politickému stranictví. Zde se přikláněl k demokratickému a politickému boji a zároveň byl velkým odpůrcem násilného prosazování politických myšlenek. Na základě jeho myšlenek přistupoval k praktickému řešení problémů jak během odboje, tak i v dobách československé republiky. Význam tohoto smýšlení se později promítl i do formy státního zřízení v československé republice, kterou svou aktivní činností pomohl založit.

¹¹ BENEŠ, Edvard, *Otázka národnostní*, Praha 1909, s. 13-14; DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 58.

¹² DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 87.

2.4 Politická činnost a Benešovy vize

2.4.1 V protihabsburkém odboji (1914–1918)

Po vypuknutí války dne 28. července 1914 se rozběhl rychlý sled událostí, kdy došlo k zahájení formování protirakouské – protihabsburské opozice. Vycházelo to z nacionalismu a mocenské politiky evropských mocností. V českých zemích nebyla podpora války proti Srbsku a následně i proti Rusku přijímána s nadšením. Tehdejší intelektuálové, mezi které se řadil i Edvard Beneš, žili a byli vychováni v nacionálním duchu, jež byl produktem národního obrození. Česká politika se po celou druhou polovinu 19. století snažila dosáhnout státoprávního a národnostního vyrovnání Čechů s Němci v rámci rakouské, posléze rakousko–uherské monarchie. Většina intelektuálů českého národa s válkou proti Rusku a Srbsku nesouhlasila. Edvard Beneš se do těchto událostí zapojil díky přátelství s profesorem T. G. Masarykem, se kterým jeho vize sdílel od začátku.¹³

Důsledkem předchozího vývoje rakouské politiky vůči českým snahám o národní rovnoprávnost uvnitř monarchie byly postoje samotného T. G. Masaryka, jež pochopil, že bez vydatného zviditelnění české otázky v zahraničí se realizace rovnoprávnosti neobejde. T. G. Masaryk odcestoval do Nizozemí, kde se mu podařilo získat podporu několika známých osobností z novinářského prostředí, kteří začali o tématu a problémech českého národa informovat světovou veřejnost. Se svými plány se T. G. Masaryk Benešovi svěřil a po návratu T. G. Masaryka z Nizozemí založili tajnou organizaci Maffie. Edvard Beneš byl i jedním z prvních přispěvatelů, který na chod Maffie věnoval nejen veškerý svůj čas, ale i část svých finančních prostředků. Jednotliví členové se navzájem neznali a organizace fungovala ve stylu krycích jmen. Jednotliví členové mezi jednotlivými buňkami si předávali své informace. Edvard Beneš se stal Masarykovým zástupcem, který byl přes členy organizace jediný v kontaktu s T. G. Masarykem, a to i v době, kdy T. G. Masaryk pobýval v cizině. Jelikož se vůdčí jádro organizace skládalo z intelektuálů, dokázala organizace získat do svých kruhů lidi, kteří byli blízko některým představitelům rakouského režimu, a tak získávat užitečné informace. Největším přínosem byl „...muž zvaný Kovanda. Ten byl důvěrným osobním sluhou rakouského ministra vnitra. Věděl všechno, co věděl jeho pán

¹³ ORT, Alexandr, *Dr. Edvard Beneš - evropský politik*, Praha 1993, s. 15.

nejen proto, že byl stále v blízkosti této důležité osoby, ale i proto, že měl podivuhodně obratné prsty a velký důvtip a že obojí ho používal, když nosil ministrovu aktovku a když po rušném dni uklízel jeho psací stůl. Měl neobyčejně rychlé oko proto, co bylo opravdu důležité, a pohotové pero, kterým opisoval všechno, co našel,“ ...A tato sdělení od Kovandy přes Machara byla kořenem tajné zpravodajské služby Maffie. Bylo to riskantní, ale nějakou dobu se to podivuhodně osvědčovalo. To byl jeden z důvodů, proč Maffie tajně unikala tajné policii ve Vídni a v Praze.¹⁴ Edvard Beneš se podílel na zpravodajské činnosti tím, že informace vyhodnocoval a posílal je T. G. Masarykovi do zahraničí.

Důležitá byla i Benešova činnost na pražské univerzitě. Tím, že učil na univerzitě, se mu podařilo získat okruh studentů, kteří s myšlenkami odbojové práce souhlasili. Edvard Beneš jim zpřístupňoval informace, ke kterým by jinak díky cenzuře přístup neměli a studenti mnohdy Beneše kryli, když kvůli práci v odboji nemohl přijít přednášet. V tomto ohledu měl Edvard Beneš dobrý odhad na lidi, kterým mohl důvěřovat.¹⁵ V prosinci 1914 odjel T. G. Masaryk do Říma na tajné rozhovory, o kterých se vzápětí dozvěděly i rakousko-uherské úřady. Díky včasnému zachycení některých zpráv se představitelé odboje doma domnívali, že T. G. Masarykovi po návratu hrozí zatčení. Členové Maffie si nebyli jisti, jestli T. G. Masaryk dostal varování, aby se nevracel do Čech. Z tohoto důvodu se Edvard Beneš vydal za T. G. Masarykem, který tehdy pobýval již ve Švýcarsku, aby ho varoval. Ve Švýcarsku Edvard Beneš obdržel od T. G. Masaryka instrukce jak provázat nově vznikající Maffii s jinými národními kulturními organizacemi a politickými stranami napříč politickými názory.¹⁶ Toto bylo hlavní náplní práce Beneše poté, co se vrátil ze Švýcarska, zatímco T. G. Masaryk zůstal v zahraničí a zahájil odbojovou činnost proti Rakousko-Uhersku. Benešovi se pomocí kontaktu na české politické straně tělovýchovné jednoty Sokol a dalších českých vlasteneckých spolků podařilo proměnit Maffii v silnou centralizovanou organizaci. Benešova činnost v prvních měsících roku 1915 byla nejen zásadní, co se týče vybudování Maffie jako silné podzemní tajné organizace, ale měla zásadní vliv na faktické prosazení české státnosti po skončení první světové války. Většinu kontaktů, které se mu podařilo navázat a úkoly, které mu

¹⁴ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zsvětíl jsem život míru*, Praha 2006, s. 88-89.

¹⁵ Podrobnosti a sestaveno dle HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zsvětíl jsem život míru*, Praha 2006, s. 90-91.

¹⁶ Podrobnosti DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 112-113.

nakázal T. G. Masaryk, byly již v květnu 1915 splněny a Maffie se stala natolik silnou organizací, že již byla schopna přežít i vlny policejního zatýkání v řadách jejich členů. Aby byla organizace silná, potřebovala pro své fungování prostředky – peníze. Edvard Beneš si uvědomil, že do budoucna bude muset vytvořit exilovou organizaci, na kterou budou potřeba peníze, které neměli. „*Jistou částkou sice přispěl Scheiner z fondu Sokola, ty ale byly záhy zablokovány, a tak první výraznější finanční prostředky nakonec poskytli Beneš a P. Šámal sami. Organizátora Maffie tento malý úspěch přivedl k tomu, že se zasadil o brzké vyslání svého bratra Vojty, ..., do USA. Odjezd Vojtěcha se v červenci 1915 zdařil a také jeho zásluhou dostala rodící se zahraniční akce později, ještě v posledních měsících roku od amerických krajanů první větší sumy peněz, umožnivší výraznější propagační akce.*“¹⁷

Maffii začaly od května 1915 provázet problémy se zatýkáním jejich klíčových členů a Edvard Beneš jako hlavní organizátor měl výhodu, že bydlel ve stejném domě jako policejní ředitel Olič a jeho dcera byla dobrou přítelkyní jeho manželky. Díky této klíčové známosti byl Edvard Beneš dlouho mimo jakékoliv podezření a podařilo se mu několikrát získat pas, aby mohl za T. G. Masarykem vycestovat do zahraničí a v pořádku se vrátit. Edvard Beneš byl hlavním vykonavatelem Masarykových příkazů i vizí a dokázal pro ně získávat další lidi. Proto v době, kdy se rozjela vlna zatýkání zvláště mezi představenými Sokola a mezi vůdci Maffie i z jiných důvodů než kvůli odbojové činnosti Edvard Beneš sám rychle pochopil, že je jen otázkou času než bude také zatčen. Zlom nastal 20. května 1915, kdy „...*byla svolána schůze Maffie do domu dr. Šámala. Uprostřed schůze, které byl přítomen Beneš, Šámal, Kramář, Scheiner, Rašín a Hajn, zazvonil telefon a někdo řekl dr. Scheinerovi, že právě v té chvíli probíhá v jeho domě zevrubná policejní prohlídka. Schůze byla ihned rozpuštěna a spiklenci se rozešli každý jiným směrem, mimo Beneše, Šámala a Scheinera, kteří zůstali a rokovali o tom, co bude dál. Beneš a Šámal radili Scheinerovi, aby ujel co nejrychleji, a dali mu všechny peníze, které měli u sebe. Scheiner byl několik hodin poté zatčen. Také Kramář byl zatčen.*“¹⁸ Tato schůzka byla klíčová, z důvodů toho, že v následujících událostech byli dva důležití členové Maffie zatčeni. Edvard Beneš se prozatím zatčení vyhnul, ale K. Kramář se Scheinerem byli už ve vězení a o několik dní později zatkli i Rašína.¹⁹

¹⁷ DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 119.

¹⁸ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 93-94.

¹⁹ Podrobnosti DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 127-128.

Po této schůzce Edvard Beneš sice nadále pokračoval v odbojové činnosti a uvědomoval si, že za sebe musí před svým útekem nejdříve sehnat náhradu. Tou byl prof. František Bělehrádek.

Edvard Beneš začal připravovat vše k útěku do Švýcarska za T. G. Masarykem.²⁰ Měl obrovskou výhodu a před zatčením ho chránily informace od jeho přátel. Zvláště od šéfa pražské policie Oliče, s nímž bydlel v jenom domě. „*Po svatbě se Hana s Edvardem na popud Oličovi dcery Anny nastěhovali do Oličova domu. ..., a to, že bydlel pod jednou střechou s šéfem policie, ho učinilo imunním proti všemu podezření městských autorit. Povězme při této příležitosti, že mu také rozličným způsobem pomáhal šéf policie, například když Beneš musel narychlo odjet za Masarykem do Švýcarska, opatřil mu Olič zvláštní pas. Nakonec věděl Olič jako šéf policie všechno, co Beneš dělá. Dokonce mu řekl, aby v tom pokračoval dále – ale, prosím, potichu. A byl to Olič, který, byť nepřímou, pomohl Benešovi, když musel uprchnout z Rakouska.*“²¹ Ačkoliv byla tato Oličova podpora úřady odhalena, Benešovi se útek zdařil, a mohl ve své práci pokračovat v zahraničí, zatímco Olič, jeho dcera Anna i Hana Benešová byli zatčeni.

Po zdařilém útěku Edvarda Beneše do zahraničí klesl význam tajné organizace Maffie. Díky vůdčím členům této organizace, kteří byli zatčeni, nebylo možné komunikovat s vnějším světem. Zároveň byly zničeny i kontakty se Švýcarskem. Edvard Beneš s T. G. Masarykem ve švýcarské Ženevě zahájili práci na deklaraci týkající se evropského odboje. Po vzájemné domluvě odjel T. G. Masaryk do Londýna a Edvard Beneš do Paříže, kde začal postupně obnovovat své staré styky mezi přáteli z Dijonu a mezi žurnalisty. Zásluhou těchto styků, které navázal již v době svého studia v Paříži, byl díky jeho bývalému profesorovi v blízkém vztahu k ministerstvu války, což bylo pro Beneše výhodným faktorem v prvních etapách jeho pobytu v Paříži. Hlavním úkolem pro vznik a fungování zahraničního odboje bylo zapojení Čechů žijících v cizině do odbojového hnutí. „*Zástupce exilu v čele s Masarykem ale definitivně přesvědčil, že se česká odbojová akce musí vyvíjet nezávisle na krajanských koloniích, byť v této fázi byla fakticky závislá - ... především na finančních dotacích rozsáhlé české a slovenské obce v USA.*“²² Důsledkem toho se odbojový předáci rozhodli vytvořit

²⁰ Podrobnosti k útěku a jeho nahrazení v odbojové struktuře Maffie DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 130-131.

²¹ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zsvětíl jsem život míru*, Praha 2006, s. 89.

²² DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 134.

centrální orgán celého zahraničního odboje Čechů a Slováků. Zvláště první polovina roku 1915 byla vyplněna konfliktem mezi jednotlivými částmi odboje působících na Západě a v Rusku.

Celé toto období se neslo z hlediska činnosti Beneše snahou roztržštěný odboj v několika zemích sjednotit pod jeden centrální orgán, který sídlil v Paříži – tzv. Český zahraniční komitét, což byl předchůdce Československého zahraničního výboru. Vítěznou ze všech skupin roztržštěného odboje se stala prozápadní linie reprezentovaná T. G. Masarykem, Edvardem Benešem a M. R. Štefánikem. Zásadní krok se podařil Československému zahraničnímu výboru, který dokázal prosadit jednotu mezi jednotlivými skupinami a dosažení centrální organizace Čechů žijících v cizině. „... dne 14. listopadu 1915 uveřejnil Československý zahraniční výbor ve Francii, Rusku, Švýcarsku a Spojených státech oficiální vyhlášení války habsburské říši. Byl to odvážný krok, protože Rusko bylo tehdy na ústupu a Srbsko bylo rozdrčeno. Výbor spojil Čechy a Slováky se zahraničním odbojem na život a na smrt v konfliktu s německými silami a vyjadřoval dlouhý zápas československého národa za nezávislost a svobodu.“²³

Pro Čechy a Slováky z manifestu vyplývalo, že od této chvíle musí stát na straně svých Spojenců. Hlavním úkolem bylo Spojence přesvědčit, že Češi vstupují do odboje sjednoceni. Této vize se ujala nově vzniklá organizace pod jménem „Národní rada zemí českých“ se sídlem v Paříži. O tuto organizaci se zasloužil M. R. Štefánik, který v ní zastupoval funkci prvního tajemníka. T. G. Masaryk se jako prezident Národní rady postaral o to, aby Francie oficiálně uznala český odboj. Benešovým posláním bylo vytvořit z Národní rady středisko hnutí. „Nebylo možné nalézt schopnějšího člověka k udržování stroje generálního sekretariátu v chodu než Beneše. Byl velmi pilným organizátorem, chytrým vyjednavatelem, schopným pořadatelem a tak dokonale bez osobní ctižádosti, že udělal na každého, s kým se setkal, výborný dojem. Vynesl hnutí na nejvyšší stupeň.“²⁴ Tohoto pokroku by však nedosáhl bez Masarykovy pomoci působícího tou dobou v Anglii a vlivem M. R. Štefánika, který mezitím působil jinde ve světě. Důležitá byla Štefánikova mise v Itálii, v dubnu a květnu roku 1916, a téhož roku i v Rusku.²⁵ „Ve svých válečných memoárech Beneš realisticky doznal, že československý exil neměl žádnou reálnou možnost, aby případné tajné rozhovory mezi velmocemi ovlivnil. Zbývalo jediné – vrhnout se „s největší vervou na agitaci

²³ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 100.

²⁴ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 102.

²⁵ Více DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 143-144.

ve veřejnosti“, alarmovat všechny dosavadní přátele a patrony české věci. ...„Národní rada československá... učinila všechno, co bylo tehdy možno, aby se v odpovědi prezidentu Wilsonovi nezapomnělo na řádné osvětlení problému rakousko-uherského a přímo naše národní požadavky...“ Beneš využil naplno obou nástrojů, kterými se mohl pokusit alespoň francouzský hlas v jednáních mezi spojenci o Wilsonově nótě ovlivnit.“²⁶

V roce 1916 byla v Londýně založena Česká tisková kancelář, kde na řízení dohlížel Edvard Beneš jako novinář, který již ze své předešlé žurnalistické činnosti věděl, jak takovou kancelář řídit. Mezi nejdůležitější střediska odboje patřily Spojené státy, nejen zásluhou vřelé organizace amerických Čechů, ale i přítomností Edvardova bratra - Vojty. Po obnovení novinářských styků postupně začal Edvard Beneš psát články o českém odboji, a tím získávat důvěru u francouzského, anglického a amerického tisku. Díky své houževnatosti a aktivní práci se tak postupně stal hlavním představitelem tisku a propagační činnosti po celém světě. Dalším důležitým krokem v programu Národní rady bylo zřízení armády a chopení vojenských záležitostí pod Benešovým vedením. „Masaryk a Beneš věděli hned od počátku, že vojenská účast Čechů a Slováků po boku Spojenců bude mít pro existenci příštího státu nesmírný význam.“²⁷

Po vypuknutí první světové války vstoupilo mnoho Čechů do cizineckých legií. Edvard Beneš chtěl sestavit českou armádu z válečných zajatců, kteří byli zadrženi spojeneckými vojsky. Jednalo se o zajatce, kteří museli vstoupit do rakousko-uherské armády, aby v ní bojovali proti Spojencům. Edvard Beneš usiloval o to, aby tito zajatci nebyli jednoduše převzati do ruské, italské a francouzské armády, ale snažil se o vytvoření samostatné české legie. Se smrtí rakousko-uherského mocnáře Františka Josefa I. nastal problém týkající se duální monarchie, která byla po jeho smrti přijata ústředními mocnostmi. Touto nečekanou událostí klesla naděje na nezávislost „českých zemí“, která mohla znamenat prohru pro znovuzrození Československa. Tato překážka zabraňovala Benešovi k realizaci a dosažení svých plánů. Francouzský politik a žurnalista Clemenceau odmítal v roce 1917 zachování duální monarchie v Evropě. Jeho uznání Československé proklamace znamenalo odmítnutí míru ve vztahu k ústředním mocnostem. Francie byla zastáncem znovuzrození nového Československa, čehož bylo

²⁶ DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 157.

²⁷ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zsvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 107.

díky ní dosaženo v jednání mezi Spojenci a ústředními mocnostmi. „Beneš byl na svém místě praktickým politikem. Byl osobně přesvědčen, že Habsburkové českému národu opravdu škodí. Pracoval pro odtržení od Rakouska. Praktická potřeba ho však nutila k tomu, aby do svého programu zahrnul i jiné utlačované národy. Bude nutné něco podniknout, aby se i Itálie zajímala o český odboj.“²⁸ Po příjezdu do Itálie Edvard Beneš zjistil, že je Itálie na straně Habsburků, a to ve smyslu usilování o zachování dualistické monarchie, jejíž části obývané převážně Jihoslovany si chtěla přivlastnit. Pokud měla československá věc uspět, musela být pojata ve větší šířce na všechny utlačované národy, které usilovaly o vlastní stát. Z tohoto důvodu bylo nutné získat Itálii v odpovědi na Wilsonovu nótu na československou stranu, aniž by utrpěly snahy Jihoslovanů. Československému odboji se i díky Benešovi podařilo získat na svou stranu Francouze. „Jenže zde narazil francouzský návrh na zásadní odpor Italů, sledujících pochopitelně v oblasti Jadranu – jak se ostatně Beneš měl brzy sám přesvědčit vlastní, hodně egoistické cíle. Problém se nakonec dostal i na pořad jednání mezi spojenecké konference v Římě. ...Dokument, datovaný 10. lednem byl důležitý v řadě obecných hledisek a postojů, neboť poprvé uceleně naznačoval obecné válečné cíle dohodových mocností... - jasně deklaroval také program „osvobození Italů, Slovanů, Rumunů a Čechoslováků s cizí nadvlády“, ...“²⁹ Tento zásadní diplomatický úspěch znamenal, že v případě vítězství Dohody je rozbití Rakousko-Uherska bráno jako jedna z velmi pravděpodobných variant výsledku mírového uspořádání.

Pro zahraniční odboj, nejen československý, znamenal zásadní posun, že se s odbojem začalo počítat. Tím, že Češi vstoupili do obecného podvědomí diplomatů a veřejnosti dohodových mocností, bylo ve finále umožněno, aby se z českých a slovenských krajanů žijících v zahraničí a válečných zajatců vybudoval zárodek samostatného československého vojska – tzv. legií. Prostor Itálie byl důležitý ještě z jednoho hlediska. Prostřednictvím Vatikánu se Rakousko pod vedením císaře Karla I. několikrát pokusilo uzavřít separátní mír s dohodovými mocnostmi. Edvard Beneš a jeho spolupracovníci si uvědomovali, jaké riziko to pro ně představuje. Snažili se uzavření takového míru za každou cenu zabránit, jelikož by znamenal porážku české věci ve snaze o samostatný stát.

²⁸ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 114.

²⁹ DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 158-159.

Edvard Beneš se snažil přesvědčit Vatikán, aby se jeho diplomaté zdrželi politické činnosti v Rakousku-Uhersku. Tajemník Ligy Danta Alighierioho Demartino se postaral o zřízení Národní rady v Římě a o její styk s českými válečnými zajatci v Itálii. Po návratu do Paříže pracoval opět Edvard Beneš v Národní radě jako ministr, který nadále řešil problém českých válečných zajatců. Vstup Spojených států do první světové války v roce 1917 byl pro Beneše dobrou zprávou v realizaci svých plánů. *„Když Spojené státy vstoupily do války, Beneš v tom viděl novou záruku vítězství české věci. Ačkoliv vstup do války následoval po nepodařených mírových nabídkách, přicházel právě v této době velmi vhod, protože pro Spojence znamenal největší možnou posilu, kdežto pro rakousko-německé spojence těžkou ránu.“*³⁰ M. R. Štefánik byl tou dobou ve Spojených státech, kde se dostal k vládním a vojenským orgánům, které neustále informoval o československých cílech. Nejen Štefánikova, ale i Masarykova práce v zahraničí dopomohla Benešovi k uznání české armády působící ve Francii.

Edvard Beneš usiloval o zaměření vojenského programu Národní rady na *„přemístění válečných zajatců a jejich soustředění na francouzské půdě, na hnutí dobrovolníků ve Spojených státech a na umístění těch zajatců, které sesbíral v Itálii.“*³¹ I přes pomoc M. R. Štefánika a T. G. Masaryka se Edvard Beneš na této práci podílel v největší míře. *„Byla to však především Benešova zásluha, že se koncem roku 1917 podařilo dosáhnout francouzského souhlasu s budováním československé armády ve Francii, a byl to výsledek jeho diplomatického úsilí, že Československá národní rada byla uznána Francií, Velkou Británií, a Itálií jako základ vlády budoucího Československého státu.“*³² Díky Benešově dlouhé a houževnaté práci uvnitř československé zahraniční odbojové organizace, její diplomacii i za účelem postavení armády byl dne 15. října 1918 uznán nezávislý československý stát a jeho prozatímní vláda.

³⁰ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 116.

³¹ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 118.

³² NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 64.

2.4.2 Vrcholným politikem Československé republiky (1918-1935)

Po vyhlášení samostatného československého státu dne 28. října 1918 byl Edvard Beneš jmenován ministrem zahraničí prozatímní vlády v čele s K. Kramářem. Edvard Beneš rozhodl, že se prozatímní vláda v cizině musí provázat s vládou novou, která byla ustanovena v Praze. Při konferenci, kde se jednalo o tom, jaký druh vlády bude mít nový stát se Edvard Beneš s K. Kramářem dostali do konfliktu. K. Kramář, který byl zastáncem, aby se nový stát stal monarchií, a Edvard Beneš, který prosazoval jako nejlepší východisko státního zřízení republiku. Edvard Beneš v jednání o státním zřízení zvítězil, a dne 28. října 1918 byla vyhlášena samostatná Československá republika. Ještě toho dne byl za pomoci členů Národního výboru v Praze ustanoven nový režim prozatímní vlády Československé republiky. Ve vládě se rozhodnutím exilové reprezentace včetně Edvarda Beneše stal K. Kramář ministerským předsedou, jelikož právě on byl vůdčí osobností domácího národního výboru. Koncem října 1918 bylo nutné začít vyjednávat o příměří vzhledem k situaci v Čechách.

Edvard Beneš se také dostal do konfliktu s M. R. Štefánikem. M. R. Štefánik rovněž zastával monarchické zřízení nového státu, ale zároveň byl silně vázán na Itálii. Stejně intenzivní přátelství jako navazoval Edvard Beneš s Francií si M. R. Štefánik přál přátelství s Itálií. Činil tak proti vůli Edvarda Beneše, jejichž vztahy také i přes Benešovy necitlivé zásahy do Štefánikových pravomocí přerostly až v osobní zášť. Vrcholem toho byla smlouva s Francií o vojenské spolupráci z 9. listopadu 1918. Edvard Beneš smlouvu dojednal bez Štefánikova vědomí, který zastával post ministra války.³³ „Jednání vyvrcholila podpisem vojenské dohody 14. února 1919. Poté do Prahy dorazila francouzská vojenská mise a její velitel se stal, až do roku 1926, náčelníkem generálního štábu československé armády.“³⁴ Důsledky této dohody se vážně dotkly Štefánikových pravomocí, ačkoliv její přínos v podobě kvalitního vojenského velení československému státu v jeho počátcích značně prospěl. Uzavřením této dohody, i když ještě nebylo podepsáno příměří, Francie potvrdila svůj postoj, že československé síly mají právo obsadit Němci obydlené pohraniční oblasti v českých zemích. Edvard Beneš se také ve velké míře podílel na rozdělení Těšínska mezi Polsko a Československo tak, že Československo z něj získalo ty nejdůležitější hospodářské oblasti.

³³ Sestaveno dle ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 41-43.

³⁴ ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 42.

Edvard Beneš se postaral o to, aby Československá republika byla přijata do plánů dohodových mocností poválečného uspořádání Evropy. Po příměří zajistil přesun českých vojáků z Itálie a Francie do Čech. „*Díky Benešovi a jeho obratné diplomacii i neúnavné činnosti byli Češi ze všech nových států, které vyrostly ze světové války, jediným národem, který byl zastoupen na mírových konferencích.*“³⁵ Po Masarykově zvolení prezidentem a zvolení nové vlády v Československu bylo zahájeno první zasedání národního shromáždění v čele předsedy prozatímní vlády K. Kramáře, kde byl formálně nový stát – Československo, uveden. Edvard Beneš mezitím působil v Paříži. Na mírové konferenci řešil v roce 1919 problém s uherským územím, kde mělo dojít k vymezení hranice mezi Československem a Maďarskem. Zabýval se otázkou českého území obydleného Němci – tzv. Sudetami. Benešovým vítězstvím se stala nabídka vlastního stanovení hranic mezi maďarským a českým územím. U ukotvování hranic měl Edvard Beneš promyšlenou takovou strategii, která by státu co nejvíce vyhovovala nejen v jeho hospodářském, ale i politickém směru. Smlouva o vymezení hranic s Maďarskem byla podepsána v roce 1920. Vymezením hranic byl tak ukončen boj o Slovensko. „*Beneš vždy pokládal Čechy a Slováky za dvě větve téhož národa. Byl hrdý, že zastupoval tento starý národ, po tisíci letech zase sjednocený. Jeho účast na konferenci národů byla proto jedním z vrcholných bojů jeho kariéry.*“³⁶ Benešova práce na konferenci v Paříži přinesla nevídané úspěchy. K Československu byla nakonec připojena mnohá území, kde většinu netvořili ani Češi ani Slováci. Edvard Beneš zastával názor, že Češi, Slováci i sudetští Němci mohou žít jako jeden národ. Praktické činy i důsledky Masarykovy a Benešovy politiky ovšem toto tvrzení vyvrací.

Československo bylo po válce budováno jako národnostní stát, byť s velkým ohledem na emancipaci a kulturu národnostních menšin. Přesto Edvard Beneš stejně jako T. G. Masaryk byl čechoslovakista – tj. Češi a Slováci jsou dvě větve jednoho národa. V novém státě mohli mít většinu Češi a Slováci pouze jako celek. Přehlížení politické emancipace poražených Němců a Maďarů pod politikou vlády většiny, přineslo v pozdějším období dva zásadní a nevyřešené národnostní problémy. Menšiny v Československu měly národnostní práva, ale Československo bylo spravováno jako národnostní centralizovaný stát. S touto politikou diktovanou centrálně z Prahy i za přispění Beneše nebyli nakonec v průběhu v pozdější existence státu spokojeni nejen Němci a Maďaři, ale především Slováci. Národnostní konflikty této doby počátku

³⁵ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 136.

³⁶ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 142.

vzniku československého státu měly důsledek i v zahraničně politické rovině. Maďarsko, Německo i Polsko tak díky nim neměly k Československu vřelý vztah. Neřešení těchto problémů se nakonec odrazilo později, a právě zahraniční politika Československa byla po většinu jeho trvání v rukou Beneše. Ten byl politikem a diplomatem velkého rozhledu a jeho velkým přáním byla Evropa mírumilovných a spolupracujících národů. Z tohoto důvodu vložil mnoho energie a sil do budování nadnárodní organizace Společnosti národů.³⁷

V otázce o československý stát odvedl Edvard Beneš cennou práci, která přispěla k budování „nové Evropy“. V roce 1922 byl Edvard Beneš zvolen viceprezidentem shromáždění Společnosti národů.³⁸ Tato událost byla zároveň Benešovou odměnou za houževnatou práci při níž se snažil, aby byla Společnost národů vytvořena. V roce 1923 byl Edvard Beneš zvolen členem Rady a šestkrát se stal předsedou Společnosti. Téhož roku se začala vést debata o zřízení systému kolektivní bezpečnosti a začaly se vypracovávat smlouvy o vzájemné pomoci. Po schválení plánu Radou společnosti, který byl poslán do několika zemí, nakonec selhal. V roce 1924 se konalo jedno z největších shromáždění Společnosti národů, kde se jednalo o kolektivní podpoře, arbitráži, odzbrojení a míru. V jednání se dospělo k závěru, že by se na těchto idejích měli podílet i národy, které nejsou členy Společnosti. Pracovalo se na takzvaném „ženevském protokolu“. Po jeho schválení ho Francie podepsala spolu s patnácti dalšími státy, ale roku 1925 byl zamítnut Velkou Británií. Důvodem zamítnutí Ženevského protokolu Velkou Británií mohl být návrh paktu Čtyř mocností, tzv. locarnské smlouvy. *„Dr. Beneš sledoval se smutkem v srdci, jak je protokol pohřbíván. Vypracoval ho a bojoval pro něj, protože věděl, že jen všeobecným evropským systémem bezpečnosti může být v Evropě dosaženo míru. Bez takového systému by bylo Československo a všechny ostatní nové státy, které povstaly z Rakouska-Uherka předurčeny k zániku.“*³⁹

Edvard Beneš však locarnskou smlouvu i nadále podporoval. Za nejdůležitější věc locarnské smlouvy považoval arbitrážní plán, na kterém pracoval po jejím uzavření. Pracoval na smlouvě i z toho důvodu, že Československo mělo velmi vřelé vztahy s Francií. Domníval se také, že pokud bude nadále spolupracovat Francie společně s Anglií bude udržen mír. *„Locarnský pakt byl uzavřen 16. října 1925. Dr. Beneš stále tvrdí, že by se jím mohl zajistit mír v Evropě, kdyby roku 1936, když Hitler vpadl*

³⁷ Podrobnosti k národnostní problematice v Československu let 1918 – 1938 PITHART, Petr – PŘÍHODA, Petr - OTÁHAL, Milan, *Podiven. Češi v dějinách nové doby (1848-1939)*, Praha 2003.

³⁸ VESELÝ, Zdeněk a kol., *Edvard Beneš, Československo – Evropa*, Praha 2005, s. 56-64.

³⁹ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zsvětíl jsem život míru*, Praha 2006, s. 188.

*do Porýní, Francie tento pakt připomněla a Anglie dodržela své sliby. Pak by nebylo došlo v roce 1939 k válce. Nezáleží tolik na tom, jakými slovy je smlouva vyjádřena, jako na tom, kdo ji v době nouze dostane do rukou. Dr. Beneš tvrdí, že i dobrá smlouva se může stát bezcennou a špatná krajně účinnou.*⁴⁰ V roce 1926, ve snaze Beneše spolupracovat s Německem, uvedl Německo do Společnosti národů, které podepsalo locarnskou smlouvu. Navrhovalo odzbrojovací konferenci, na které Edvard Beneš pracoval, a později se v ní stal viceprezidentem. V roce 1933 Německo ze Společnosti národů vystoupilo, a tím znehodnotilo výsledky této konference. V roce 1935 se Edvard Beneš stal prezidentem Výboru Společnosti národů.

Edvard Beneš byl vrcholným zastáncem mírové politiky. Jelikož ovšem měl silně profrancouzskou orientaci, byla jeho politika pro sousední Německo nepřijatelná. Už v době podpisu Locarna se Benešovi nepodařilo, aby platilo jako garance nejen prozápadní hranice Německa s jeho sousedy, ale i pro východní hranice. Benešovou snahou bylo podepsat smlouvu na způsob druhého Locarna pro garanci hranic ze strany Německa vůči jeho východním sousedům – Československa, Polska a Rakouska. Ani západní velmoci, ani Německo však žádnou z těchto garancí nikdy nehodlaly poskytnout. Německý kancléř Stresemann si poznamenal do deníku: „*Pánové Beneš a Skrzyński museli sedět ve vedlejší místnosti, dokud jsme je nepustili dovnitř. Tak dopadly státy dosud všemožně hýčkané, protože se staly služebníky druhých, které se však nechaly padnout v okamžiku, kdy se objevila reálná naděje na dorozumění s Německem.*“⁴¹ Tento citát z deníku německého kancléře, jako by byl předzvěstí způsobu jednání západních demokracií o problémech týkajících se Československa o třináct let později v době tzv. sudetské krize. Ačkoliv bylo Locarno Benešem interpretováno jako zásadní úspěch, Československu ani Polsku fakticky žádný prospěch na rozdíl od západních demokracií nepřineslo. Tento způsob jednání fakticky poodhalil, že velmoci se nejprve dohodnou a malé státy postaví před hotovou věc. Jakékoliv konstruktivní podněty ze strany malých států neměly šanci na úspěch bez předchozího schválení ze strany velmocí, přičemž snahy malých nástupnických států po Rakousku-Uhersku o vzájemnou dohodu byly velkými státy často narušovány nezájmem stávajících velmocenských spojenců nebo ekonomickými protipatřeními nepřátelsky naladěných velmocí, jako byl vztah Německa a Československa. „*Ke konci 20. let německá diplomacie pečlivě sledovala Benešovy iniciativy, které měly vést*

⁴⁰ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 189.

⁴¹ ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 86-87.

*k výhodným tarifům mezi podunajskými státy. Později, v roce 1932, Německo odmítlo podobný francouzský tzv. Tardieuův plán na vytvoření Dunajské federace. Benešova politika, jež se soustředila na udržování Malé dohody a kterou pohánělo přesvědčení, že Praha musí zaujímat v jakémkoliv seskupení Podunajských států vůdčí roli, vlastně hrála Berlínu do karet. Pomohla zabránit dorozumění mezi všemi následnickými státy, a ty zůstaly rozdělené a slabé.*⁴² Důsledky velké hospodářské krize ještě více prohloubily rozpory mezi státy. Zdá se tedy, že ačkoliv si to Edvard Beneš uvědomoval, podcenil význam hospodářských otázek v jednáních o tzv. Podunajské federaci – což měl být celek několika hospodářsky spolupracujících států. Příkladem toho jsou například českoslovenští spojenci z Malé dohody – Jugoslávie a Rumunsko, které bylo ekonomicky závislé na vývozu obilí do Německa. Ačkoliv se podařilo dne 16. února 1933 podepsat organizační pakt Malé dohody, prohloubení spolupráce s dosavadními spojenci dosaženo nebylo. *„Hospodářskou přitažlivost Německa pro jihovýchodní cíp Evropy nemohla Praha převážit. Agrární strana, nejsilnější politická organizace v Československu, navíc prosadila vysoké celní tarify na zemědělské výrobky. Praha nemohla své partnery uspokojit ani potřebnými půjčkami, ani jako odbytiště.*⁴³

Spojenecký systém Československa byl silně vázán na Versaillský mírový systém po roce 1920 a měl tedy silnou vazbu na Francii.⁴⁴ V roce 1935 bylo uzavřeno spojení se SSSR – vojenský zásah však byl podmíněn předpokladem francouzské pomoci. Smlouva se SSSR byla odpovědí na slíci diplomatickou izolaci Československa ve střední Evropě. Smlouva se SSSR byla také faktickým důsledkem uzavření paktu o neútočení mezi Polskem a Německem a její uzavření vyplývalo z krachu Benešovy vize tzv. Východního Locarna. Hlavním problémem ovšem bylo, že Československo mělo napjaté až nepřátelské vztahy s většinou svých sousedů – vyjma Rumunska. S Francií ani se SSSR nemělo společnou hranici. Ze sousedů negativně naladěné Polsko se svými územními požadavky vůči Československu i přátelské Rumunsko mělo se Sověty naopak napjaté až vyhrocené vztahy. Důsledkem Benešovy zahraniční politiky byla konečná izolace Československa ve střední Evropě. Jeho politika mírového soužití národů nemohla obstát proti realitě velké hospodářské krize, jež měla za následek i svržení demokratického režimu v Německu nacistickou

⁴² ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 87-88.

⁴³ ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 91.

⁴⁴ Podrobnosti k uzavření československo-francouzského spojení z roku 1924 ORT, Alexandr, *Dr. Edvard Beneš - evropský politik*, Praha 1993, s. 63-70.

diktaturou. Nacisté následně zahájili postupnou politiku proti Versaillskému systému, kterého byl Edvard Beneš až do poslední chvíle obhájcem.

2.4.3 Prezidentem (1935–1948)

Období 1. republiky (1935–1938)

Vzhledem k Benešovi dlouhotrvající kariéře v zahraniční politice neměl zkušenosti s politikou domácí a stranickým politikařením. Ačkoliv měl krátkou zkušenost s funkcí premiéra z počátku dvacátých let, s domácí politikou se nikdy plně nesžil. Edvard Beneš, aby mohl vykonávat funkci ministra zahraničí, byl pouze formálně na kandidátkách levicových národních socialistů. Bez ohledu na to, jak se vyvíjely domácí poměry a střídaly vlády, Edvard Beneš vždy stál v čele ministerstva zahraničí. Tento stav odporoval parlamentní demokracii a mnozí domácí politici mu to měli za zlé. Problém s jeho případným prezidentstvím byl takový, že domácí strany v případě jeho zvolení prezidentem si činily nárok na post ministra zahraničí dosadit vlastního člověka. Zvláště přístupem nejsilnější strany agrárníků byl Edvard Beneš rozčarován, a to nejen ve vztahu, kdy její bývalý předseda Švehla se dal pokládat za jeho osobního rivala, ale i proto, že se postavili proti jeho nástupci na ministerstvu zahraničí K. Kroftovi. Vnitřně rozpolcená agrární strana, zvláště její pravé křídlo se snažilo, aby byl nalezen vhodný pravicový protikandidát.⁴⁵ Z důvodu minulých i nových zkušeností měl Edvard Beneš vůči agrárníkům vypěstovanou silnou nedůvěru. „*O Benešově trvající nedůvěře k Hodžovi ostatně svědčí jeho komentář k zápisu telefonického rozhovoru z 2. prosince, v němž jej ministerský předseda znovu ujišťoval, že s volbou půjde vše hladce. „Mluvil tak, že jsem se mohl domnívat, že celá tato věc je hotova. Později se ukázalo, že bylo v tom arrièrè pensée.“ Podle Beneše jednal Hodža zákeřně, neboť jej pouze ujistil, že agrárníci nepostaví vlastního kandidáta, ale neupozornil už na to, že by mohli proti němu podporovat kandidáta jiného.*“⁴⁶

⁴⁵ Podrobnosti k prezidentské volbě v roce 1935 a odporu pravice proti Edvardu Benešovi KLIMEK, Antonín, *Boj o hrad. Vnitropolitický vývoj Československa (1926-1935) na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví II., Kdo po Masarykovi?*, Praha 1998, s. 419-476.

⁴⁶ ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 120.

Edvard Beneš byl čínorodý politik a zvláště jeho přívrženci mu začali shánět podporu ostatních parlamentních stran. Podporu mu poskytl Vatikán, s jehož pomocí získal hlasy katolických stran, a který zároveň vyvinul silný tlak na katolicky orientované strany na Slovensku – zvláště Hlinkovy ľudáky. Edvard Beneš měl podporu socialistických stran a vyjednával o podpoře stran maďarských. Celá volba prezidenta uvrhla vládní koalici agrárníků a socialistických stran do krize, kde hrozilo, že se vládní koalice rozpadne. Podle nařízení z Moskvy dostali pokyn podporovat Beneše i komunisté. Výměnou za to byla beztretnost pro čelní předáky komunistické strany, kteří před zatčením uprchli do zahraničí. Tím, že se Benešovi podařilo získat hlasy převážné většiny opozičních stran, hlasovala nakonec většina zástupců agrárníků pro něj nebo se hlasování zdržela.

Dne 18. prosince 1935 byl Edvard Beneš zvolen prezidentem. Během této volby se Benešovi poodhalilo politikaření hlavních představitelů domácí politické scény, která stála na základech protichůdného působení politických stran. Mnohé postupy a způsoby jednání představitelů těchto stran byly Benešovi cizí, což se odrazilo na počátcích jeho prezidentské kandidatury. „*Nesnáze provázející Benešovu kandidaturu alespoň částečně způsobilo jeho – a také Masarykovo – chápání role prezidenta. Prezident totiž podle nich nemohl zůstat pouhým reprezentantem a symbolem státu, neboť Masaryk ani Beneš nevěřili, že lze péči o blaho země svěřit výhradně politickým stranám. Cena Benešova úsilí byla vysoká a zápas o úřad prezidenta poznamenal celou generaci politiků. Byly rozdány a přetrpěny hluboké osobní rány...*“⁴⁷ Nepřátelství, která mezi určitými skupinami politiků vznikla v průběhu prezidentské volby, se ve svých důsledcích odrazila do politické situace země na více než deset let. Čím více se Benešovi poodhalovalo zákulisí domácí politické scény, opřené o osobní ambice mnohých představitelů politických stran, tím více měl k určitým stranám odpor a vůči některým jejím představitelům se to projevilo i v osobních vztazích. Výsledkem se stalo, že „*ani jedna ze stran, které se v prosinci 1935 stavěly proti volbě Beneše prezidentem – byť ji nakonec i podpořila – nebyla po druhé světové válce v Československu povolena.*“⁴⁸ Úkol nového prezidenta a vlády, která v průběhu volby překonala vážný politický ořes, byl vzhledem k situaci republiky ve vztahu k jejím susedům obtížný. Domácí a zahraniční problémy státu bylo nutné začít řešit. Československo roku 1935 se ocitalo

⁴⁷ ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 129.

⁴⁸ KLIMEK, Antonín, *Boj o hrad. Vnitropolitický vývoj Československa (1926-1935) na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví II., Kdo po Masarykovi?*, Praha 1998, s. 476.

ve střední Evropě ve faktické izolaci. Tento stav byl ovšem nejen důsledkem politických vztahů v Evropě, ale i důsledkem zahraniční politiky pod vedením Edvarda Beneše.

Mnichov (1938)

Edvard Beneš nezastával pouze funkci československého prezidenta, ale byl také vrchním velitelem armády. Tomuto úkolu se věnoval od jeho zvolení prezidentem až do roku 1938. Úspěšně se mu podařilo sestavit armádu, která patřila k nejlépe vyzbrojeným v celé Evropě. Od poloviny třicátých let se stát podílel na výstavbě pevností podél německých hranic a za tři roky bylo téměř dokončeno opevnění – tzv. druhá Maginotova linie. Již v roce 1938 měl československý stát 36 divizí připravených k případnému útoku. V březnu roku 1938 obsadili německá vojska území Rakouska a bylo tedy i pravděpodobné následné obsazení českého pohraničí německými vojsky. Této skutečnosti si byl Edvard Beneš vědom. Hitlerovým záměrem bylo obsadit československé pohraničí – tzv. Sudety. Na tomto území žilo německy mluvící obyvatelstvo, které chtěl Hitler „vysvobodit“. Hitlerovým plánem byla případná kapitulace Československa a získání Sudet bez boje nebo jeho střet s československými vojsky. Povzbuzen rychlým obsazením Rakouska v březnu 1938 začal Hitler stupňovat politický a vojenský nátlak na Československo a jeho západní spojence.⁴⁹

Následně došlo v květnu roku 1938 k prvnímu střetu mezi Čechy a Němci. Prezident Edvard Beneš byl dobře informován od své tajné služby o tom, jak velké německé vojsko míří směrem k českým hranicím. Měl zprávy i o plánovaném přepadení Sudet německými vojsky, a jeho snahou bylo přesvědčení Angličanů a Francouzů o této skutečnosti. Francouzi a Angličané Edvarda Beneše přesvědčovali, že se s Henleinem v klidu domluví. Henlein však zastával své požadavky. „*Všem Čechům bylo zřejmé, že dojde-li k uskutečnění Henleinova programu, bude to předzvěstí odtržení Sudet od Československa. Výsledkem by bylo, že statisíce Čechů spolu s mnoha antifašistickými sudetskými Němci, kteří se slzami v očích tvrdili, že se nechtějí dostat „do Hitlerových rukou“, budou vydány nacistům.*“⁵⁰ Prezident Edvard Beneš se snažil s Henleinem vyjednávat, ale i přes Benešovo navrhování nejrůznějších kompromisů se

⁴⁹ Více LVOVÁ, Míla, *Mnichov a Edvard Beneš*, Praha 1968.

⁵⁰ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 212.

mu nepodařilo Henleina přesvědčit a vyjednávání s ním nebylo téměř možné. Anglie však zanedlouho navrhla, aby byla s Československem vypracována uspokojující dohoda.⁵¹

V červenci roku 1938 přijel do Prahy Angličan lord Runciman, který měl zastávat roli neoficiálního rádce. Důvod, proč byl lord Runciman vyslán do Prahy, byl takový, že se Chamberlain domníval, že nastolí v Evropě mír. Úsilím lorda Runcimana bylo to, že chtěl navrhnout a následně uskutečnit nějaký kompromis mezi sudetskými Němci a vládou v Praze, a zároveň se snažil o navrnutí kompromisu Heinleinovi. Lord Runciman nakonec navrhl „...aby Češi odvolali z tzv. sudetské oblasti svou policii. Navrhl dále, aby v pohraničních okresech, „kde německé obyvatelstvo tvoří výslovnou většinu“, bylo tomuto obyvatelstvu „dáno plné právo sebeurčení“. Hodně se věnoval Němcům, kteří by zůstali v Československu, kde se nejlépe v Evropě zacházelo s menšinami, ale nevěnoval pozornost Čechům, kteří by zůstali v Sudetech!“⁵² Tento uvedený návrh by ovšem znamenal zrušení politické svobody v Československu, potlačení volnosti státu a částečné začlenění do německého hospodářského systému. Tzv. Karlovarský program jako soubor požadavků sudetoněmecké strany vůči pražské vládě přijala jako pevnou platformu v jednání s Československou vládou Runcimanova mise. Pokrytecké vystupování členů této mise vyvíjelo nátlak na Beneše, kdy postoj těchto sotva nestranných prostředníků vyjadřuje shrnutí: „nejen faktické rozdělení československého státu, ale také svobodné, ba bezohledné prosazování nacistické doktríny tedy Britové považovali za stravitelné.“⁵³ Britové jako zástupci demokratické země prostřednictvím této mise kladli na prezidenta demokratické československé republiky nátlak, aby přinejmenším v jejích pohraničních oblastech, byly zákonné demokratické pořádky zlikvidovány a nahrazeny nacistickými, které by byly dosazeny neústavní cestou. Pro Československo by to znamenalo i propad členství ve Společnosti národů, kde byl prezident Edvard Beneš významným článkem. Jelikož Němci chtěli neustále dosáhnout úplného odtržení Sudet od Československa, stalo se jejich cílem vyvolat vzbouření na území Sudet. Zničení Československa, nebo alespoň jeho pohraničí – Sudet, by znamenalo alespoň částečný úspěch ze strany Německa. „Takzvané „Sudetské Německo“ znamenalo krok kupředu. Ale bylo tu stále ještě Československo, které stálo v cestě známému Drang nach Osten, to Československo,

⁵¹ Podrobnosti z pohledu Edvarda Beneše BENEŠ, Edvard, *Mnichovské dny. Paměti*, Praha 1968.

⁵² HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zsvětíl jsem život míru*, Praha 2006, s. 213-214.

⁵³ DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. II., Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*, Praha 2008, s. 136.

které bylo zřízeno mírovou konferencí a versailleským mírem jako balvan demokracií, jako hradba před tlakem Německa na východ. To Československo, které bylo klíčem k Dunaji a obrannou linií Balkánu. Neboť vznikla nová osa, mezi Paříží a Moskvou, jejímž středem byla Praha. A byla ještě jedna, další osa, na jejímž jednom konci byla Praha, na druhém Ankara. A tyto dvě osy stály v cestě Říši, která chtěla uskutečnit panněmeckou Mitteleuropu. “⁵⁴

Prezident Edvard Beneš byl zklamán tím, když ho opustili spojenci z Anglie a Francie, na které byl úzce vázán. Československo tak bylo na pospas vydáno německým nacistům. Na Hitlerův popud se vystupňovala německá propaganda, která přesvědčovala o tom, že Češi utiskují národnostní menšiny. Všem státům ve světě bylo jasné, že pokus o udržení Československa by znamenal zcela novou válku v Evropě. Proto díky zachování míru v Evropě Československo obětovaly. V Mnichově se na francouzský a britský návrh spekulovalo o tom, že se Československo částečně zřekne své suverenity. Tento fakt znamenal úplné zhroucení systému francouzské kolektivní bezpečnosti ve střední Evropě. Prezident Edvard Beneš si byl na rozdíl od západních demokracií jako byly Francie a Anglie vědom toho, že není v ohrožení pouze Československo, ale všechny demokratické státy na západě. Když Edvard Beneš viděl, jak se jeho demokratický stát zhroutil a jak ztroskotalo jeho největší životní dílo, na kterém se podílel, byl připraven vzdát se funkce prezidenta a ukončit svou politickou kariéru. „*Dny a noci, bez odpočinku a bez spaní a skoro bez jídla pracoval pro mír a svoji zemi. Dne 22. září, po francouzském a anglickém ultimátu, jímž tyto státy Československo opustily, řekl paní Benešové, že je připraven rezignovat a ona souhlasila. Od okamžiku, kdy pochopil, že Francie nepomůže Československu, kdyby se bránilo, bylo mu jasné i to, že se střední Evropa zhroutí a že celá Evropa stojí před válkou, která rozhodne, zda tu bude existovat demokracie nebo despotie.*“⁵⁵ Snad poslední Benešovou záchranou by mohla být s malou pravděpodobností domluva se západními demokraciemi, která by byla poslední nadějí udržení míru v Evropě. To, že se Edvard Beneš rozhodl rezignovat tajil do posledního momentu. Mezitím než tak učinil, pokusil se sestavit co nejpevnější vládu v Československu. O jeho rezignaci vědělo pouze pár jeho blízkých přátel a zároveň čekal na vhodný moment, kdy oznámí tuto skutečnost veřejnosti. Hned po podepsání Paktu čtyř mocností v Mnichově se říšská vláda usnesla, že vzroste nepřátelství k Československu ze strany Němců, pokud Edvard

⁵⁴ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 215.

⁵⁵ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 228.

Beneš zůstane prezidentem a v případě že nebude abdikovat, budou Němci nadále obsazovat české pohraničí. „*To jen utvrdilo a posílilo Benešovo rozhodnutí. Je směšné a nepravdivé, když se říká, že na dr. Beneše nebyl vykonáván nátlak. Fakta jsou jasná a lze je dokázat.*“⁵⁶

Dne 5. října 1938 se Edvard Beneš na nátlak Němců vzdal funkce československého prezidenta a odcestoval spolu se svou manželkou do dobrovolného vyhnanství v Anglii. To byl jeden z prvních, a nikoliv posledních důsledků Mnichova, kdy Československo bylo zrazeno vlastními spojenci. Ferdinand Peroutka k tomu poznamenal: „*Československý národ a jeho prezident měli všechny důvody, aby se nepokládali za pošetilce pro svou zatvrzelou víru v Západ. Připadali si do té chvíle jako přirození členové velké západní rodiny a byli ujišťováni, že je tomu tak. Najednou, bez vysvětlení, s doprovodem zívání Mr. Chamberlaina, byli hozeni na smetiště novodobé historie. To, co pokládali za hradbu kolem sebe, nebylo více než kulisa pro klidné doby, kterou převrhl vítr první krize.*“⁵⁷

Zahraniční odboj (1938-1945)

Zanedlouho po pobytu v anglickém exilu odcestoval Edvard Beneš se svou manželkou do Spojených států. Zde dostal nabídku přednášet o demokracii na univerzitě v Chicagu, kterou přijal. Tuto nabídku bral zároveň jako jednu z nejvíce uspokojivých ve své kariéře. Dne 15. března 1939 bylo Československo obsazeno nacistickým vojskem. Když se Edvard Beneš dozvěděl o této skutečnosti, byl připraven znovu bojovat. Byl přesvědčen, že se Československo stalo největší obětí a zároveň snažil se přesvědčit Francii, Velkou Británii, SSSR i Spojené státy, aby odmítly uznat to, co se v Československu stalo. O těchto státech byl zároveň ujištěn, že pokud by se zachovaly jinak, nebylo by možné udržet československý demokratický stát. Tyto státy, ale i státy jiné neuznaly nadvládu Německa nad Československem. Bylo zřejmé, že se Hitlerovi nepodaří Československo zničit. „*...souhlasná reakce velmocí byla skutečně inspirována dr. Benešem. Podal znovu důkaz své velké diplomatické bystrosti. Jeho postoj byl logický a neumožňoval námitky. Uvědomil si také, že tu není nikdo jiný s právem mluvit o jeho státu a národu, a byl přesvědčen o nutnosti, aby v tak důležitém*

⁵⁶ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 229.

⁵⁷ PEROUTKA, Ferdinand, *Byl Edvard Beneš vinen?*, Jinočany 1993, s. 8.

*okamžiku to byl on, kdo vznesl protest. Znovu se tedy stal vůdcem svého národa, zmateného politickou zradou, tak jako to T. G. Masaryk a on učinili za světové války. Jenže tentokrát byl dr. Beneš sám.*⁵⁸ Edvard Beneš se znovu stal vůdcem československého zahraničního odboje. Stejně jako za světové války v Paříži se díky Benešově aktivitě, tentokrát ve Spojených státech, zrodila Národní rada v jeho čele. Benešovým cílem bylo vytvoření kolektivní bezpečnosti všech lidí v Československu, vypracování plánu, který by byl schopen zajistit mír v Evropě na delší dobu a snaha o znovuvybudování Československa.

Díky nacistické okupaci a jejich vládě teroru, kdy byli zatýkáni vedoucí představitelé bývalé republiky, pronásledováni a byli pod velkým tlakem. Jednalo se převážně o přesvědčené demokraty, kteří i po Mnichovské kapitulaci chtěli pokračovat v boji proti nacistickému Německu. Tak začalo z vlastí do zahraničí plynout velké množství lidí převážně bývalých příslušníků československé armády, inteligence a i někdejších vůdců politické reprezentace. Ne všichni byli ochotni uznat Beneše jako právoplatnou hlavu zahraničního odboje. V Polsku a ve Francii se tak začaly formovat zárodky československé zahraniční armády. Vyslanec Osuský ve Francii a generál Prchala v Polsku tvořili silné jádro opozice vůči Benešovi.⁵⁹ Nejdůležitějších Benešovým úkolem do vypuknutí války bylo jednotlivé proudy zahraničního odboje sjednotit pod svým vedením. Po vypuknutí války Německa s Polskem a jeho západními spojenci se zcela změnil přístup úřadů Velké Británie, Francie a Polska vůči československým emigrantům a odboji vůbec. Tato změna umožnila proměnit zbytky československé reprezentace, která byla vázána na některá zahraniční velvyslanectví a spíše osobních vazbách, v možnost zahájit výstavbu pevného exilového státního zřízení.

Velké překážky utvoření exilového národního výboru kladla zpočátku Francie a to v době, kdy SSSR měl s Německem uzavřený pakt a na jeho základě došlo k vypovězení československého vyslance a uznání Slovenského štátu – a tím i uznání likvidace československé státnosti.⁶⁰ Za těchto podmínek se nakonec nemalým Benešovým přičiněním podařilo, že vlády Velké Británie a Francie exilový národní výbor uznaly. Zároveň začala vznikat především ve Francii československá exilová

⁵⁸ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zsvětíl jsem život míru*, Praha 2006, s. 246.

⁵⁹ Nejproblematictější vztahy měl Edvard Beneš s někdejšími premiéry Hodžou KULÍK Jan - NĚMEČEK, Jan, *Hodža versus Beneš. Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války*, Praha 1999.

⁶⁰ Podrobnosti DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. II., Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*, Praha 2008, s. 236-238.

armáda. Po pádu Francie v červnu 1940 se situace situace československého odboje změnila. Bojující letci a zbytky pozemních sil byli postupně přesunuti do Anglie a zapojili se do bitvy o Británii. Nová Churchillova vláda byla vůči československému exilu už jen díky situaci, ve které se nacházela, mnohem vstřícnější, a tak již 23. července 1940 došlo ze strany Velké Británie k uznání exilového státního zřízení Československé republiky. Změnou mezinárodní situace, kdy nacistické Německo obsadilo i státy na Balkáně a následně v červnu 1941 napadlo i SSSR, došlo ke zlepšení vztahů mezi západní koalicí a Sověty. Československá exilová vláda tak byla následně uznána 18. července 1941 vládami Velké Británie a SSSR. V průběhu léta 1941 byly navázány oficiální styky se Spojenými státy, což mělo za následek uznání i od řady dalších nejen amerických států.⁶¹

Dalším problémem, který musela exilová vláda vyřešit ve vztahu ke svým spojencům byla snaha dosáhnout právní neplatnosti Mnichovské dohody a zároveň připravit Brity na vyřešení otázky sudetských Němců. Přes několik Benešových pokusů pomohly československému odboji akce Němců v Protektorátu po atentátu na říšského protektora Heydricha v červnu 1942. „*Němci se po smrti Heydricha nespokojili s masovými popravami českých vlastenců, ale 10. června zničili hornickou obec Lidice, jejíž mužské obyvatelstvo prostě vyvraždili, přičemž tento čin otevřeně vydávali za součást svého právního pořádku. Osm dní na to došlo ke statečné bitvě skupiny parašutistů v pražském kostele Karla Boromejského; 24. června pak nacisté doslova vyhladili další obec, vesničku Ležáky, jejíž obyvatelstvo s výjimkou dětí opět vyvraždili.*“⁶² Tyto události otřáslly britským i světovým veřejným míněním. Tehdy vyšlo nejvíce najevo, jaké povahy je nacistický režim a celý svět se to dověděl i skrze veřejnou německou propagandu. Paradoxně toto řádění nacistů přispělo, že politici ve Velké Británii přistoupili na neplatnost Mnichovské dohody ze září roku 1938 a zároveň změně postoje k sudetským Němcům, jejichž většina měla být po válce odsunuta.⁶³

Dalším důležitým bodem, jímž se zabývala exilová vláda v Londýně byl nejen postoj vůči komunistům, ale i snaha mít smluvně potvrzené budoucí vztahy se SSSR.

⁶¹ Podrobnosti DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. II., Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*, Praha 2008, s. 280-327; ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 198-199.

⁶² DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. II., Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*, Praha 2008, s. 337.

⁶³ Podrobnosti DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. II., Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*, Praha 2008, s. 333-338.

Edvard Beneš počítal s tím, že Sovětský svaz bude po válce hrát jednu z nejvýznamnějších rolí a chtěl, aby poválečná spolupráce probíhala jak s Východem, tak se Západem. V tomto duchu byla 12. prosince 1943 podepsána československo - sovětská smlouva o přátelství a poválečné spolupráci. Tato smlouva předpokládala hlavní zahraničněpolitickou osu poválečné republiky.⁶⁴ Tato smlouva měla zároveň pomoci Československu vyhnout se polské a jugoslávské situaci, kdy hrozilo rozdělení odboje na dvě centra – západní a východní. Fakticky tato smlouva přivedla Československo do sféry vlivu SSSR a chyběl jí protějšek v podobě smlouvy se západními demokraciemi. Snažil se proto, aby v poválečné éře Západ a Východ nadále úzce spolupracovaly. Realita každodenního britského exilu jej přiměla věřit, že poválečná spolupráce se západními státy je hotovou věcí. Smlouva se SSSR odstartovala počátek vazby Československa na SSSR a později se projevila i vnitropoliticky. Tím jak politika Beneše obsahovala základní prvek, kdy jedním z proudů se kterým se po válce počítalo byla i KSČ. Edvard Beneš v průběhu roku 1944, když sovětská vojska začala osvobozovat československé území nikterak výrazně nezasáhl proti faktickému převzetí Podkarpatské Rusi Sověty. Československá exilová vláda neměla na Podkarpatské Rusi fakticky žádnou možnost zahájit správu tohoto osvobozeného území. Benešova cesta do Moskvy v březnu 1945 definitivně poznamenala zahraničně politickou orientaci Československa. I díky tlaku zástupců KSČ v Moskvě došlo k úplnému změně kurzu československé politiky více prosovětsky a vnitropoliticky prokomunisticky, což odrážel po návratu do vlasti i tzv. Košický vládní program. Cesta do Košic přes Moskvu přinesla i změny ve vládě, v níž komunisté získali velmi silné zastoupení na klíčových ministerstvech. I přes všechny přehmaty a svévoli Sovětů Edvard Beneš nadále věřil, že myšlenka realizace tzv. mostu mezi Západem a Východem je možná.

Ačkoliv Edvard Beneš realisticky hodnotil situaci možného poválečného vývoje, jeho reálná politika směřovala stále v linii, že Východ a Západ budou po válce spolupracovat. Měl velké obavy ze selhání této spolupráce. *„Za druhé světové války v britském exilu se pak Beneš již přímo obával budoucí roztržky mezi západními demokraciemi a Sovětským svazem, a proto zaujal zcela pragmatické stanovisko: „budeme neustále usilovat o spolupráci mezi Západem a Východem, protože konflikt*

⁶⁴ Podrobnosti ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 212-215; DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. II., Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*, Praha 2008, s. 423-434.

mezi oběma by pro Československo znamenal ohromné neštěstí.“ *Byla to jistě prorocká slova a poválečný vývoj Evropy a světa je plně potvrdil.*“⁶⁵ Stejně jako ve třicátých letech řada západních demokratických politiků si myslela, že se lze dohodnout s Hitlerem, Edvard Beneš doufal, že se SSSR pod vedením Stalina lze vybudovat přátelské, rovnocenné a korektní vztahy.⁶⁶ Snahou a Benešovou vizí poválečného Československa bylo tvořit jakýsi most mezi Západem a Východem jak hospodářsky, tak politicky.

Poválečné období (1945-1948)

Do vlasti se Edvard Beneš vrátil na jaře 1945 a hned dne 4. dubna byla v Košicích jmenována nová vláda. Politická činnost zaměstnávala veškerý jeho volný čas. Krátce po osvobození skončení války se 16. května prezident konečně vrátil do Prahy. Z prvotních politických činů se nejdůležitějším jeví neúčast domácího odboje v poválečné vládě.⁶⁷ Dalším z kroků, které byly po návratu vlády do Prahy, se stalo zapojení prezidentských dekretů z období exilu a košické vlády do právního pořádku Československé republiky. Tzv. retribuční dekrety o potrestání Němců, Maďarů a zrádců byly však využity komunisty v boji proti politickým oponentům. Dekrety, byly fakticky kontinuálním pokračováním zákonů předválečné Československé republiky. Nejznámější z těchto dekretů byly ty, které potvrzovaly závěry Postupimské konference o vysídlení sudetských Němců z Československa. Toto bylo mocnostmi schváleno již v průběhu druhé světové války. A právě tyto dekrety dodnes zastiňují význam celého souboru dekretů a co je nejdůležitější, jsou pevně spjaty se jménem Edvarda Beneše.⁶⁸

Důležité na celý poválečný vývoj z hlediska Benešovy politiky byla velká únava z dob zahraničního odboje a zhoršující se zdravotní stav. Už v době moskevských jednání v březnu 1945 Edvard Beneš prodělal slabší záchvat mozkové mrtvice. Edvard Beneš byl silnou osobností a v poválečném období si zachovával velkou autoritu. Celá generace politiků včetně známého Jana Masaryka vyrůstala fakticky v jeho stínu. Mnozí z nich si navykli, že v zahraniční politice má Edvard Beneš poslední slovo – tím však

⁶⁵ NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 89.

⁶⁶ Podrobnosti ke vztahu Beneše ke Stalinovi a počátkům realizace politiky mostu mezi Západem a Východem ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 218-220.

⁶⁷ Více ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 266-267.

⁶⁸ MANDLER, Emanuel, *Benešovy dekrety. Proč vznikly a co jsou*, Praha 2002.

mnozí z jeho stoupenců nedospěli v jeho důstojné nástupce. V řadách československého diplomatického sboru a politického směru Benešovy linie tak nebylo umožněno vyrůst v osobnost, která by svou autoritou demokratické proudy při Benešově zdravotním stavu nadále sjednocovala. Jediní, kteří byli schopní Benešovi oponovat byli někteří agrárníci a komunisté. Už v době volby Edvarda Beneše prezidentem Československa v roce 1935 vznikla mnohá nepřátelství mezi Benešem a agrárníky. Rovněž spory s agráříkem Hodžou z doby Mnichova⁶⁹ a exilu jejich vzájemné vztahy spíše vyostřily.⁷⁰ Prezident Edvard Beneš se svým podlomeným zdravím již nedokázal rozeznávat důležité vazby pod povrchem diplomatických i vnitropolitických činů. Více se spoléhal na své politické vize a zkušenosti s některými politiky. Edvard Beneš však žádnou špatnou zkušenost doposud neměl. Jako demokrat s celoživotní snahou vybudovat demokratický stát se na základě zkušenosti s některými agrárníky nepostavil proti zákazu agrární strany. „*Svoje pravicové protivníky z posledních předválečných let dal Beneš rozdupat s krutostí, jež byla směsí nespravedlnosti, neprozíravosti a nedemokratičnosti. Jiří Stříbrný, Rudolf Beran, Radola Gajda byli ovšem banální politikové drobného formátu, ale do doživotního žaláře nepatřili, zde bylo trestáno staré štvavé antibenešovství...* Způsob, jímž s nimi bylo naloženo, musil Benešovi prudce odcizit celé široké národní vrstvy konzervativní.“⁷¹ Mnozí pravicoví a konzervativní politici, jakým byl například Emil Hácha⁷², zůstali ve vlasti i v době okupace a snažili se vůči okupantům hájit zbylé svobody, které národu ještě zůstávaly. Nikdo z nich alespoň v prvních letech spolupráce s Němci nemohl tušit, že se s nimi dohodnout nedá. Alespoň v případě prezidenta Emila Háchy nemůže být pochyb o této snaze. V poválečných letech bez ohledu na věcné zásluhy byli všichni, kteří zůstali ve veřejném životě a vedli mnohdy s okupanty nerovný boj, označeni jako zrádci a kolaboranti.

Důsledky této principiálně nedemokratické politiky v kombinaci s čilou spoluprací s komunisty měl záhy pocítit. Zákaz pravicových stran včetně nejsilnější předválečné strany agrární se podepsal i na výsledku voleb z 27. května 1946. Na venkově vznikl fakticky prázdný prostor, který svými velkorysími sliby zaplnili

⁶⁹ Více ke vztahu agráříků a Beneše v období Mnichova DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. II., Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*, Praha 2008, s. 180.

⁷⁰ KULÍK Jan - NĚMEČEK, Jan, *Hodža versus Beneš. Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války*, Praha 1999.

⁷¹ NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 97.

⁷² Více TOMÁŠEK, Dušan – KVAČEK, Robert, *Causa Emil Hácha*, Praha 1995.

buď komunisté nebo zůstal neobsazen. Většina venkova v těchto volbách tak nyní neměla koho volit. Voliči pravicových stran volili prostřednictvím tzv. bílých lístků. Komunisté se tak v těchto volbách stali nejsilnější stranou s celostátním ziskem 37 % hlasů.

V průběhu roku 1946 spolupráce komunistů a nekomunistů v Národní frontě budila zdání jednoty. Komunisté zcela záměrně postupovali cestou, kdy veřejně se začínalo zdát, že nastolení modelu socializující demokracie v Československu je možné. Touto věcnou a klidnou spoluprací fakticky přiměli své oponenty myslet si, že je vše v pořádku. Během tohoto klidného období však komunisté svými věrnými lidmi – mnohdy i nestraníky nebo tajnými členy KSČ, obsazovali důležité posty ve státní správě, policii (tehdejším Sboru národní bezpečnosti) a armádě. Podobná infiltrace se jim zdařila i v případě členů jiných stran Národní fronty.

Linie Edvarda Beneše, kdy chtěl, aby Československo bylo mostem mezi Západem a Východem, se přenesla i na vnitropolitickou rovinu sdružující všechny parlamentní strany v tzv. Národní frontu. Tato poválečná spolupráce nesla své ovoce v tom smyslu, že se uklidnila politická scéna spoluprací všech stran na správě státu. Neexistovala opozice. Nevýhodou tohoto systému bylo přenesení sporu mezi jednotlivými stranami z parlamentu na úroveň vlády, kde již širší veřejnost nemohla vidět a tím pádem ani zasahovat do případných sporů mezi stranami. Navenek se totiž zdálo, že blok Národní fronty je jednotný. Komunisté si dali velmi záležet, aby toto zdání co nejdéle udrželi. Mezinárodní situace od poloviny roku 1947 se však ubírala jiným směrem. Západní velmoci se střetly se SSSR ohledně budoucnosti Německa a jejich cesty se začaly rozcházet. A totéž ztroskotáním Benešovy vize poválečné jednoty Spojenců a role Československa jako mostu mezi Západem a Východem se projevilo do situace uvnitř Národní fronty.⁷³

Polovina roku 1947 přinesla pro Československo zásadní zahraničně politický, hospodářský a vnitropolitický posun zásadního významu. Československo dostalo pozvání na konferenci v Paříži o tzv. Marshallově plánu. Československo pozvání na konferenci ústy ministra zahraničí Jana Masaryka bylo připraveno přijmout. Počáteční střety mezi Sověty a Západem, přispěly k tomu, že sovětská delegace opustila Paříž. Klíčovou se však stala schůzka zástupců československé vlády v Moskvě 9. – 10. července 1947. Po Stalinově nátlaku Československo nakonec účast na Marshallově

⁷³ Více HAVLÍČEK, František, *Eduard Beneš. Člověk, sociolog, politik*, Praha 1991, s. 165.

plánu odmítlo. Stalin účast na Marshallově plánu považoval za porušení československo - sovětské spojenecké smlouvy. Důsledky to mělo i v rovině jednání o československo – francouzském spojení, z jehož uzavření právě díky této schůzce v Moskvě nakonec sešlo. „*Jan Masaryk pak prý soukromě prohlásil, že odjel do Moskvy jako svobodný člověk a vrátil se jako Stalinův pacholek.*“⁷⁴ Ministr Hubert Ripka si k Moskvě poznamenal: „*Nestalo se toho mnoho: byli jsme pozváni na mezinárodní konferenci a náš veliký soused nám nedovolil se jí zúčastnit. A přece byla tato zdánlivě bezvýznamná epizoda prvním jednáním dramatu, které mělo naši zemi rozvrátit. Přestali jsme být spojenci a stali jsme se vazaly.*“⁷⁵ Edvard Beneš však byl od 6. července ochromen zdravotními problémy, které ho na dlouhou dobu vyřadily z jakékoliv politické činnosti. V době moskevských jednání byli jeho demokratičtí příznivci ve vládě bez jeho pokynů a podpory, na které si za ta léta zvykli naprosto bezradní. V klíčové době, kdy byla potřeba aktivita pro uchování Benešovy politické linie, neměl za sebe prezident žádného vhodného zástupce. Takto ochromen zůstal prezident až do konce října 1947.⁷⁶

Události začaly nabírat rychlý spád. Po mírném zotavení prezidenta došlo k protiúderu na komunistické pozice uvnitř sociální demokracie, kde zvítězilo prodemokratické křídlo a částečné zpomalení pronikání komunistického vlivu na vysoké školy, v jejichž samosprávných orgánech zastánci komunistů ztratili některé důležité místa. Na Slovensku však vrcholil boj mezi komunisty a Demokratickou stranou. Komunisté jako celostátní strana dokázali využít národnostních rozporů mezi jejich českými a slovenskými oponenty. Dá se říci, že jediným schopným koordinátorem s patřičnou autoritou na sjednocení demokratického proudu byl nemocný a unavený Edvard Beneš.

Spory mezi komunisty a jejich protivníky začaly vrcholit ohledně personálních otázek ve Sboru národní bezpečnosti. Nekomunističtí ministři ve vládě se odmítali účastnit nadále jednání vlády dokud nebude splněno usnesení vlády o návratu několika důstojníků do vedoucích pozic v SNB, kteří z nich byli protizákonně sesazeni. Strategií těchto ministrů a Benešových spolupracovníků bylo podat demisi a znemožnit tak vládě vládnout a vyvolat tak předčasné volby. Tento plán byl zhatěn tím, že jich neodstoupila nadpoloviční většina. Zároveň načasování tohoto aktu na dobu sjezdu

⁷⁴ ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 285.

⁷⁵ VESELÝ, Zdeněk a kol., *Edvard Beneš - Československo – Evropa*, Praha 2005, s. 100.

⁷⁶ Podrobnosti DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. II., Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*, Praha 2008, s. 626-635; VESELÝ, Zdeněk a kol., *Edvard Beneš, Československo – Evropa*, Praha 2005, s. 89-101; ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 284-285.

prokomunistických závodních rad dělníků umožnilo komunistům využít této situace k nátlaku na nemocného prezidenta. Většina těchto dělníků byla členy tzv. Lidových milicí, což byla pro komunisty fakticky ozbrojená stranická armáda. Špatné načasování ze strany ministrů mělo zásadní následek. „*Nevzalo se dost v úvahu, že prezident je vážně nemocný, a právě v únoru byl jeho stav kritický. Tím bylo citelně ovlivněno jeho chování, chyběly mu síly a schopnost rozhodnout se k ráznému činu. Nevíme přesně, jak probíhalo závěrečné jednání, jehož se účastnil Gottwald, Nosek a Zápotocký; že byl na prezidenta činěn nátlak, je jisté, nevíme, jakého druhu a jak masivně.*“⁷⁷ Dne 25. února 1948 Edvard Beneš nátlaku podlehl a demisi demokratických ministrů podepsal.⁷⁸ Gottwald vzápětí svou vládu doplnil o své oddané přívržence. „*Ne všechen československý lid si přeje zánik demokracie, ale vy, pánové, a vámi vedená strana si přejete, abych svým podpisem zabil demokracii v Československu, abych zrušil a zradil tak nejen mne, ale celému národu nejdražší přísahu, jež tkví ve slovech mého slibu, proneseného nad rakví Prezidenta Osvoboditele, věrni zůstaneme. Jestliže tak činím, tedy jen proto, abych zabránil bratrovražedným bojům, jimiž mně vyhrožujete a jež jste schopni vyvolat.*“⁷⁹ Únorové události rozhodla nečinnost demokratického proudu, když v ulicích Prahy nebyl nikdo schopen zorganizovat proti lidovým milicím Sokoly či Legionáře. Ani na půdě politické ani v rovině osobní se během těchto dní Benešovi nedostalo podpory. Lze se domnívat, že komunisté zařídili, aby prezident zůstal v izolaci od svého okolí. Demokratičtí politikové zvyklý, že Edvard Beneš vše aktivně řídí byli jeho chováním naprosto zmatení. „*Málokdo z nich si navíc plně uvědomoval, že Beneš roku 1948 už zdaleka není oním Benešem, k jehož typickým vlastnostem patřila pevnost a neměrnost názoru, že stárnoucí a nemocní prezident se snadno vyjadřuje chvíli sebejistě, chvíli s rezignací poraženého. Někteří z jeho nejbližších spolupracovníků prezidentovy kroky prostě přestali chápat.*“⁸⁰ Nepřítomnost předáků demokratických politických stran v Praze a jejich nečinnost ponechala Beneše na pospas akceschopnosti KSČ. Zajímavé je srovnání situace Edvarda Beneše z února 1948 se situací Emila Háchy z března 1939. „*Unavený, nemocný muž. Jestlipak si ještě vzpomněl na státního prezidenta Emila Háchu, který nesl podobný úděl a kterého*

⁷⁷ HANZAL, Josef, *Edvard Beneš*, Praha 1994, s. 42.

⁷⁸ Podrobnosti ORT, Alexandr, *Dr. Edvard Beneš - evropský politik*, Praha 1993, s. 203-218.

⁷⁹ HAVLÍČEK, František, *Eduard Beneš. Člověk, sociolog, politik*, Praha 1991, s. 171.

⁸⁰ ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000, s. 291.

nakonec všichni opustili? I on byl nyní sám. Zůstala mu jen věrná manželka Hana, která o něj pečovala až do trpkého konce, kdy už celé jeho životní dílo bylo smeteno.“⁸¹

I po únorovém převratu zůstával Edvard Beneš nadále ve funkci prezidenta, ale již pod dohledem KSČ. Mnozí z jeho spolupracovníků včetně jeho milované ženy ho utvrzovali v tom, aby v úřadě zůstal. V březnu 1948 navíc prodělal další záchvat mrtvice. Tím, že neabdikoval, „...přijímal odpovědnost za další násilné činy a uváděl v omyl svou ústavní účastí na komunistickém převratu mnoho demokratů. Doma i v cizině.“⁸² Na přelomu května a června byl nucen přihlížet jak v jeho milované republice, již pomáhal vytvořit, probíhají volby s jednotnou kandidátkou. On a jeho žena se jich na protest nezúčastnili. Po vlně komunistických čistek a pod tlakem, aby podepsal změnu ústavy, rozhodl se prezident Edvard Beneš, že abdikuje. Dne 7. června 1948 přestal být prezidentem Československé republiky. S podlomeným zdravím zůstal se svou ženou ve vile v Sezimově Ústí, kde následně dne 3. září 1948 zemřel. Tragický konec Edvarda Beneše jako člověka a zároveň i jako politika byl však důsledkem Benešových omylů z posledních let války a prvního poválečného roku, kdy si myslel, že SSSR se postupně začne demokratizovat. Zároveň s tím poskytl komunistům důvěru a umožnil jim tak fakticky pohřbít jeho celoživotní dílo pro demokracii. Jeho politický odkaz je velký a nezpochybnitelný, ale jeho snahy a vize narazily vždy na snahu těch, jejichž metody násilí, vydírání a brutálního nátlaku Edvard Beneš nikdy neschvaloval. Z tohoto důvodu se Edvard Beneš stal rozporuplnou osobností, jelikož při střetu s těmito silami ve dvou zásadních meznících v dějinách republiky byl poražen. „*Jít se Západem nebylo možno, jak se ukázalo v roce 1938. Jít s Východem není možno, jak se ukázalo v roce 1948. Jít zároveň se Západem i Východem není také možno, poněvadž se rozdvajily a nemají žádné společné cesty.*“⁸³

⁸¹ LIŠKA, Vladimír, *Causa Edvard Beneš*, Olomouc 2005, s. 243.

⁸² HAVLÍČEK, František, *Eduard Beneš. Člověk, sociolog, politik*, Praha 1991, s. 177.

⁸³ PEROUTKA, Ferdinand, *Byl Edvard Beneš vinen?*, Jinočany 1993, s. 9.

3. Edvard Beneš mezi politikou a soukromým životem

3.1 Analýza politických činů Edvarda Beneše

Do současné doby se v historických a politických kruzích vedou spekulace a debaty o tom, zdali byl Edvard Beneš dobrým či špatným politikem. Zdali se skutečně zasloužil o náš stát či nikoliv. Jestli jeho celoživotní politická kariéra s pevně stanovenými cíli, které bral jako své životní poselství, byla pozitivním přínosem pro náš stát nejen v dobách jeho působení na politické scéně, ale i v dobách následujících – po další desetiletí a století. „Tyto otázky vždy směřují ke dvěma klíčovým událostem: k Mnichovu 1938 a k únoru 1948. Všechny úvahy dospějí nakonec ke zjednodušené formulaci: měla ČSR bojovat a vést sama válku s hitlerovským Německem? Vina za to, že jsme se nebránili, se přisuzuje hlavně Benešovi.“⁸⁴ Právě tyto dvě významné historické události, které zapříčinily územní a politické problémy na českém území jsou největší vlnou kritiky vůči Edvardu Benešovi.

Osobnost Edvarda Beneše byla, je a nadále bude předmětem sporů. Svými nepřáteli byl Edvard Beneš označován za osobně chladného s nedostatkem vlasteneckého nadšení. Za jeho působení na politické scéně měl však i své příznivce. Edvard Beneš byl již od počátku působení na politické scéně představitelem hlavně zahraniční politiky, domácí politika pro něj nepředstavovala primární roli. Naskytla se také otázka, jestli by v dobách Benešovo politického působení mohl existovat jiný člověk, který by byl schopen vést československé zahraniční hnutí lépe než Edvard Beneš. Nikdo takový se však na politické scéně nenašel, a proto je těžké říci, zdali by mohl existovat někdo lepší než on sám.

Edvard Beneš byl člověk, který si dokázal představit a realizovat chod československého státu. Byl zároveň zastáncem vybudování národního státu Čechoslováků. Uznával čechoslovakismus, tj. že Češi a Slováci jsou jeden národ, a těžko si připouštěl fakt, že Češi a Slováci patří ke dvěma odlišným národům, ačkoliv se nakonec s tímto faktem musel smířit ke konci druhé světové války. Benešova zásluha o Československý stát v první světové válce byla zapříčiněna také díky Masarykově pomoci, se kterým úzce spolupracoval. Edvard Beneš se zasloužil nejen o založení Československého státu v době první světové války, ale i o obnovu státu v druhé

⁸⁴ HANZAL, Josef, *Edvard Beneš*, Praha 1994, s. 47.

světové válce. I po založení československého demokratického státu měl pochyby o jeho fungování. To bylo zapříčiněno hlavně díky nepřátelskému vztahu Němců vůči československému státu v době meziválečného období v kontextu Čechoslovákismu a politického stranictví. Ačkoliv byl pokládán za odpůrce mnichovské dohody, proti své vůli ji přijal. Neuvědomoval si však, že čím více úspěchů a území získá na Versaillské konferenci, tím způsobuje nárůst národnostních menšin v Československém státu. Avšak v průběhu druhé světové války se Edvardu Benešovi podařilo prosadit anulování mnichovské dohody. Jeho jméno je také spjato s vysídlením převážné části Němců z českého pohraničí a části maďarské menšiny z jižního Slovenska.

V průběhu druhé světové války nedokázal přijmout realizaci plánů střeoevropské federace. Ani ve vyjednávání o politickém svazku s Poláky, které mělo zpočátku slibné cíle, nakonec nedotáhl do konce. Příčinou tohoto rozhodnutí byly počátky působení sovětského vlivu ve střední Evropě. U tohoto vlivu nebral v potaz podmínky meziválečného uspořádání Evropy. Edvard Beneš jako vyznavatel demokratického státu v posledních letech svého života nakonec podlehl nátlaku a umožnil svým podpisem vládu komunistické strany, jako jediné vládnoucí strany v Československu, i přesto že ho komunisté považovali za svého soupeře a protivníka.

V dobách poválečného období byl však již velmi starý na reakce a rozhodnutí v mezinárodní politické sféře. Na politické scéně zůstal příliš dlouho, jelikož se nenašel jeho vhodný následovník, který by převzal Benešovu politickou moc. Už v době před skončením druhé světové války byl Edvard Beneš fyzicky a duševně vyčerpán z událostí předešlých let, které vložil do reformy a obnovy Československého státu. Nikdy se nedokázal politiky zřítí úplně a věnovat se více svým zájmům ve volném čase. Politika pro něj byla vším a kromě zájmu o ní téměř žádné jiné neměl. „*Podle vlastního vyjádření potřeboval vždy vidět před sebou jasný a zcela konkrétní cíl své práce a přitom si řešil především též otázku své vlastní osobní úlohy. To znamenalo nejen odhadnutí situace a vývoje Věci, nýbrž i kritické ocenění vlastní síly a schopnosti. Vyplývalo to u něho zcela přirozeně z potřeby reálného myšlení.*“⁸⁵ I v případě, že by se o Edvardu Benešovi vědělo vše, je prakticky nemožné určit, zdali jeho přístup k vykonávání politické funkce byl dobrý či špatný. Je tak chápán jako velice rozporuplná postava novodobých českých dějin.

⁸⁵ WERSTADT, Jaroslav - OLIVOVÁ, Věra, *Osobnost Edvarda Beneše*, Praha 2006, s. 43.

3.2 Benešovy názory a myšlenky

Myšlenky a názory Edvarda Beneše se často shodovaly s názory T. G. Masaryka. Jejich názorová blízkost přináší otázku, zda Edvard Beneš z T. G. Masaryka vycházel nebo se jednalo o jeho vlastní názory, jelikož je známo, že se s T. G. Masarykovým pojetím státu a mezilidských vztahů plně vnitřně ztotožňoval. Z toho vychází, že Edvard Beneš byl co se správy státu týče stoupencem humanismu proti filozofii moci.⁸⁶ Jako český intelektuál vyšel z tradice českého národního obrození. Byl přesvědčen, že tradice českého národa je demokratická. Byl to ryzí vlastenec, ale ve svých názorech se opíral o ideje lidství, humanity a národnostní snášenlivosti. Právě toto přesvědčení Edvarda Beneše v jeho době, kdy většině jeho současníkům byl vlastní vyhrocený nacionalismus, dělalo snadným terčem jeho kritiků. Ti obviňovali, že není vlastenec. Dále toto přesvědčení mělo za následek, že si dokázal představit fungování mnohonárodnostního státu, kde budou ideové politické skupiny v rámci demokratického procesu sice soupeřit, ale představitelé uvnitř těchto skupin budou spolupracovat bez ohledu na národnost.

Benešovo pojetí státu bylo demokratické, založené na svobodě a vzájemném respektu jeho obyvatel. Tyto svobody politické, náboženské, národnostní, občanské si ve státě představoval jako přirozené, ale pro jejich ochranu prosazoval nutnost zajistit je předpisy a zákony. Nedokázal si představit, že by jakékoliv procesy uvnitř státu mohly probíhat mimo zákonný demokratický právní řád. Svými protivníky byl však v souvislosti s kapitulací v období Mnichova označen, že to byl pouze on, kdo bez účasti parlamentu za Československo přijal tento diktát. Podobný postup v rámci státu byl Benešovi cizí.

Edvard Beneš věřil v budování společnosti postavené na mravních ideálech jako základním pilíři demokracie vůbec. Ve svých názorech se zpočátku vůbec nezabýval sociální otázkou a hmotným zabezpečením občanů. V tomto Edvard Beneš podcenil sílu humanitních myšlenek proti síle reality každodenního života prostých československých občanů. V poválečném souboji vyjednával s komunisty, kteří nabízeli hmotné výhody a manipulovali tak s voliči. Demokracie podle Edvarda Beneše byla založena na vzdělaném i neformovaném a uvědomělém občanu, který si odpovědně ve volbách volí své zástupce. Benešovým projektem v poválečném období byla snaha zavést

⁸⁶ Podrobnosti BENEŠ, Edvard, *Světová válka a naše revoluce II.*, Praha 1927, s. 464-465.

tzv. demokratický socialismus. Celkový postoj Edvarda Beneše se po útrapách druhé světové války vyvinul do snahy, kdy stát zajistí svým občanům nejen svobody, ale pomůže jim i s materiálním zabezpečením. Edvard Beneš věřil, že lze vybudovat kompromisní režim mezi demokracií a komunismem. Opíral se přitom o vizi spolupráce západních demokracií se Sovětským svazem, kde by Československo tvořilo hospodářský a společenský most mezi oběma systémy.

V rámci mezinárodních vztahů věřil, že národy mohou své spory řešit mírovou cestou. Edvard Beneš byl nejen humanista, ale svou reálnou politikou pacifista. Z tohoto důvodu věnoval velké úsilí budování Společnosti národů. Po jejím neúspěchu velmi uvítal a bral to jako osobní zadosťuchování když na podobných principech vznikla v roce 1945 dnešní Organizace spojených národů.⁸⁷

3.3 Psychologický rozbor osobnosti Edvarda Beneše

Má-li být osobnost popsána z psychologického hlediska, musí se vyzdvihnout a analyzovat především její charakter a povahové rysy, z toho vyvodit způsob myšlení a uvažování. Co se týče sociologického aspektu, hraje zde důležitou roli hlavně rodina a zázemí, ve kterém daný člověk vyrůstá. Od tohoto faktoru si již od dětství člověk začíná utvářet své hodnoty, myšlenky a názory, které pak v pozdějším věku dále rozvíjí. Zároveň si člověk od dětství začíná uvědomovat, co ho baví, v jakých činnostech a zájmech má předpoklady vyniknout a čemu se chce věnovat ve svém volném čase. Lze zpozorovat talent na určitou aktivitu, ať již pohybovou nebo myšlenkovou. Stejně tak lze analyzovat i osobnost Edvarda Beneše.

Vůči přirovnání k jeho rodinnému zázemí se stal mužem s mimořádnými schopnostmi vyniknout nejen v domácím, ale i zahraničním měřítku. Jeho myšlenkové pochody nekopírovaly život osoby narozené v prostředí skromné rolnické rodiny, ve které vyrůstal. Avšak jeho povahové vlastnosti se odvíjely od člověka vyrůstajícího ve skromné rolnické rodině. Edvard Beneš sám byl velmi skromný člověk, před vstupem na politickou dráhu chudý, ale již od dětství nesmírně nadaný a bystrý. Jeho vřelý vztah ke knihám, které již od dětství patřily k jeho největším zálibám,

⁸⁷ Podrobnosti k Benešovým názorům a politickým stanoviskům OLIVOVÁ Věra, *Edvard Beneš 1884-1948*, Praha 1994; TÁŽ, *Edvard Beneš 1884-1948. Myšlenky a názory*, Praha 2008.

mu dopomohly k pozdější politické činnosti. Nad knihami trávil většinu svého volného času. K jeho pozitivním stránkám patřila především houževnatost a neobyčejná vůle pracovat. Na gymnáziu působil dojem průměrného žáka. I přes jeho nadání nepatřil mezi žáky s výborným prospěchem. Důvodem bylo to, že se již v dobách, kdy navštěvoval gymnázium zajímal více o politickou dráhu, než o předměty probírané ve škole. Nikdy se proto nesnažil být vynikajícím studentem. Ačkoliv vyučoval na obchodní akademii a později i na několika vysokých školách, jeho cílem bylo vždy stát se politikem. *„Zajisté byl a byl by výborným profesorem jako řada jiných. Ale státník je jedinečný. Jako profesor by rozvíjel jen své přednosti duševní, které jsou výjimečné. Ale příroda k nim připojila vzácné dary rozhodné vůle a mocné energie, které mimo dráhu politickou by zůstaly nezužitkovány způsobem jich hodným.“*⁸⁸

Přes Benešovu zvědavost poznávání nových kultur a snaha naučit se cizím jazykům studoval nejen doma, ale i v zahraničí. Důvodem bylo také to, že se nechtěl věnovat pouze politice domácí, ale i zahraniční. Na studiích v Dijonu pak navázal kontakty s tamními lidmi, kteří mu dopomohli v dalších krocích jeho politické kariéry. Díky jeho dlouholetému působení v cizině neměl téměř žádné zkušenosti s politikou domácí, ale o to větší s politikou zahraniční. To se v pozdějších letech projevilo v jeho politické činnosti vykonávané v exilu nebo ve funkci ministra zahraničí.

Benešova fyzická stránka nevystihovala jeho charakter a psychické vlastnosti. Po fyzické stránce se jednalo o člověka drobného, hubeného, bledého, ze kterého nevyzařovala silná vůle s diplomatickým a státnickým talentem. Vypadal spíše slabě, neodolně a přepracovaně. Působil až velmi nenápadně na to, čeho všeho ve své politické dráze dosáhl. *„Benešovou nevýhodou bylo, že nastupoval po Masarykovi a téměř každý ho s Masarykem poměřoval. Přirozeně že byl jiný; neměl to lidské charisma jako jeho učitel, nebyl tak krásný zjev, ne tak chlapský. Byl však důstojným Masarykovým nástupcem a jeho odkaz věrně plnil. Nebyl ani bojácný a obávající se zápasu, jak ho líčí někteří autoři.“*⁸⁹ Lze tedy říci, že jeho fyzický vzhled nekopíroval to, co se v Benešovi doopravdy skrývalo. Jinými slovy: „Křehké tělo, ale silná vůle.“ Edvard Beneš jako historická osobnost českých i zahraničních dějin díky své pracovní vytrvalosti ovlivnil dějinné události 20. století natolik, že mají vliv i na současné dění našeho státu.

⁸⁸ WERSTADT, Jaroslav - OLIVOVÁ, Věra, *Osobnost Edvarda Beneše*, Praha 2006, s. 62.

⁸⁹ HANZAL, Josef, *Edvard Beneš*, Praha 1994, s. 46-47.

Edvard Beneš byl velmi složitou osobností pro vystihnoutí a určení jeho temperamentu. Podle nejrůznějších typologií lze Edvarda Beneše označit za člověka astenického, tudíž působícího uzavřeným dojmem se sklony k idealismu, zaměřujícího se na určité cíle. Právě tyto vlastnosti vystihovaly jeho osobnost. Přes jeho sklony k hluboké introverzi by se dal označit za člověka flegmatického až melancholického. Za flegmatika by mohl být označen z důvodu, že měl hluboké vztahy pouze k úzkému okruhu osob a vždy, jak na veřejnosti tak i v soukromí, působil klidným dojmem. Ačkoliv nemohl být považován za úplného flegmatika z toho důvodu, že těmito povahovými vlastnostmi se vyznačují lidé, kteří jsou velmi pasivní, nemají téměř žádné ambice a nestanovují si ani velké životní cíle. Za člověka melancholického by mohl být označen proto, že lidé s touto povahovou vlastností jsou nespolečenšší a preferují spíše klid před vzruchem. Stejně tak Edvard Beneš se vždy vše snažil řešit v míru bez zbytečného násilí. Opět vztahy melancholických lidí jsou hluboké a trvalé pouze k blízkému okruhu osob. Zdali měl Edvard Beneš nějaké znaky sangvinika či choleraika lze jen s obtížemi určit, jelikož lidé s tímto temperamentem bývají otevření společnosti, což se v jeho případě rozhodně nedá říci. Při určování, zdali patřil Edvard Beneš spíše k optimistickému či pesimistickému pohledu na svět, lze říci, že se v jeho případě jednalo spíše o člověka optimistického. V případě, že by byl Edvard Beneš pesimista, s největší pravděpodobností by si nestanovoval tak ambiciózní cíle v politickém životě, u nichž viděl velice optimistické vyhlídky. Díky svému optimistickému pohledu na svět a optimistickým ambicím v jeho politickém životě s dalšími pozitivními vlastnostmi, ke kterým patřily například vytrvalost a houževnatost, se z Edvarda Beneše stala významná osobnost dějin 20. století.

Jeho silná a nezlomná vůle pracovat a jeho výjimečná pracovní schopnost a vytrvalost mu zabraňovala v možnosti věnovat se více ostatním činnostem a zájmům ve volném čase. Edvard Beneš měl přesný plán svého každodenního života. Vše měl systematicky promyšlené a veškerou svou práci vykonával poctivě. Zároveň pro všechnu práci, kterou vykonával, měla svůj vyhrazený čas i své místo. Držel se zásady, že práce nikdy nečeká a byl nerad od práce vyrušován. Edvard Beneš byl pracovně zaneprázdněn 16-18 hodin denně, tudíž pracoval a žil za velkého psychického napětí. Pracoval dokonce i v neděli. *„...právě vždycky celou neděli seděl doma a studoval hromady knih a psal a psal a připravoval si na čtvrtkách velkým svým písmem poznámky k seminářům, k diskusím a svým větším plánům, později i k docentským*

*přednáškám.*⁹⁰ Práci bral mnohdy velmi obětavě, jako povinnost dosažení jeho vytyčených cílů ve prospěch národa. Díky své práci proto nedokázal žít jako člověk, který má na své zájmy dostatek času. Dalo by se říci, že nemyslel vůbec na sebe, ale pouze na svou práci a tento fakt ho dohnal až k asketismu. „*Tak tedy mimořádná pracovitost, doprovázená cílevědomostí a sebejistotou, tj. vlastnostmi, které jsou projevem neobyčejně silné vůle. Tu ostatně – spolu s rozumem a citem – Beneš počítal ke třem základním složkám lidské duše. Právě vůli přisuzoval v jednání člověka významnou úlohu, avšak zdůrazňoval přitom, že musí být – podobně jako cit – korigována rozumem. Na základě vlastního pozorování lidí totiž spatřoval v převaze vůle nebezpečí ctižádosti, ješitnosti, malichernosti a bezohlednosti, v převaze citu naopak slabošství, nestálost a přecitlivělost.*“⁹¹

Edvard Beneš byl velmi uzavřený a samotářský člověk. Příčinou toho mohla být především jeho časová zaneprázdněnost. Benešovo pracovní vytížení mu bralo veškerou energii na ostatní činnosti a zájmy ve volném čase. Volného času mu tedy ani mnoho nezbyvalo. Z toho důvodu si vždycky přisvojil pouze ty činnosti a zájmy, o kterých věděl, že ho doopravdy lákaly. Jeho největším zájmem byly knihy, avšak tuto zálibu pojil se svým profesním životem. Mezi jeho největší zálibu mimo politiku patřil tenis, který hrával vášnivě, rád a s nadšením. „*Bílý od hlavy k patě, s tváří do modra určenou; je drobný, ale je všude, v out i u line, žádný míček mu není dost špatný, aby ho nedobíhal; div nepřeskočí line, jak mu běží vstříc, vyskakuje do výše jako kobylka, chytá každý out, neodpustí si ani jednu ránu; kdyby se míček zaryl do země, zaryl by se střemhlav za ním.*“⁹² Jinými slovy lze říci, že tenis hrával s tak velkým nasazením, se kterým působil i na politické scéně. Edvard Beneš byl také velkým milovníkem přírody. Stejně jako jeho manželka Hana měl velmi vřelý vztah k zahradničení. Miloval práci na zahradě, která obklopovala jejich vilu v Sezimově Ústí. Patřil mezi milovníky jehličnatých stromů. Díky Masarykovi uměl dokonce jezdit i na koni. Další jeho velkou zálibou byly muzea a výstavy, které pravidelně navštěvoval. Nebylo mu proto cizí ani umění, kde se nadchnul především pro malířství a sochařství.

Edvard Beneš měl problém s navazováním vztahů. Lze se domnívat, že jednou z hlavních příčin mohla být i jeho pracovní vytíženost. Navazování vztahů mezi lidmi

⁹⁰ WERSTADT, Jaroslav - OLIVOVÁ, Věra, *Osobnost Edvarda Beneše*, Praha 2006, s. 22.

⁹¹ NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 151.

⁹² NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 157.

v soukromém životě nepatřilo k faktorům, které by pro Edvarda Beneše představovaly nějakou hodnotu. Ačkoliv mezi lidmi v soukromí působil často jako zajímavý vypravěč, který se chtěl s lidmi podělit o to, co slyšel nebo četl. V politické sféře měl dobré kontakty mezi lidmi spadajícími do politické činnosti, ale neměl příliš mnoho dobrých přátel ze soukromého života. „*Měl ovšem kolem sebe spolupracovníky, kteří mu byli věrní z prosté oddanosti jeho věci, jiní zase obdivovali některé rysy jeho osobnosti a byli také mnozí, kteří ze spojení s ním hodlali vytěžit nějaké výhody. Ale o žádném z nich se nedalo říci, že to je Benešův přítel v pravém slova smyslu.*“⁹³ Hodnotu pro něj představovaly vztahy mezinárodní v politické sféře, které mu do jisté míry napomáhaly v jeho politických činech a vizích. I přesto se Edvard Beneš vždy snažil pracovat samostatně a nezávisle. Pokud si ke své práci vybíral nějaké lidi, byli to tací, kteří by nemohli ohrozit jeho pracovní a politickou pozici, a kteří by byli ochotni poslouchat v jeho příkazech. Patřil k lidem s velkými vlohami působení v politických jednáních. Na veřejných jednáních působil vždy přirozeně, bez masek a přetvářek. Vystupoval rozvážně a přímě. Ačkoliv působil vážným dojmem, nikdy se nepovyšoval nad ostatními.

Jinak byl Edvard Beneš vnímán lidmi, kteří ho znali, jako politika v pracovní sféře, a jinak lidmi, kteří s ním trávili svůj volný čas. Přes jeho nevoli vést společenský život, nepřestával vyhledávat přátele a seznamovat se s novými lidmi. Ve společnosti působil neobratně a jevil k ní výrazný nezájem. Trpěl i nedostatkem elegance, kterou doprovázela jeho zdrženlivost a rezervovanost ve společenském prostředí. „*Neumí jednat s lidmi? Světoobčan snad, avšak takový, který přehlíží, že nemá co činit se světoobčany. Čech, který šel příliš brzy do ciziny, aby se byl vyučil ve vlastní zemi, a ministr, který zapomíná, že jím chtějí být také jiní. Stojí tedy v chladné šíři, kam ho následovala jen jeho choť, věrná, družka jeho vědění, založeného na hluboké zkušenosti, a jeho slávy bohaté na osudy.*“⁹⁴

Citové vztahy nepokládal za důležitou součást života a místo nich upřednostňoval stránku rozumovou. Stavění rozumu do popředí bral jako účinnější řešení v jeho politickém životě. „*Svou skrývanou emocionalitu Edvard Beneš ostatně již roku 1927 sám nepřímou potvrdil, když ve svých válečných pamětech Světová válka a naše revoluce napsal: „Cit je něco, co charakterizuje individualitu člověka; je mi něčím*

⁹³ NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 154.

⁹⁴ WERSTADT, Jaroslav - OLIVOVÁ, Věra, *Osobnost Edvarda Beneše*, Praha 2006, s. 79.

*tak velikým, drahým, vznešeným, že mám snad až přehnaný strach, abych ho neprofanoval projevem ne dost vhodným.*⁹⁵ Domníval se, že navazování citových vztahů by mu působilo překážky v politické kariéře.

3.4 Život Anny Vlčkové

Anna Vlčková se narodila dne 16. července 1885 v katolické rodině na Teplicku. Ačkoliv se její otec vyučil jako krejčí, ve svém životě vystřídal několik povolání. Matka Anny se živila jako švadlena. Kromě Anny měli Vlčkovi dva syny – Václava a Josefa. I přesto, že se často stěhovali, Anna ve škole vynikala velmi dobrým prospěchem. Vlčkovi patřili mezi chudší rodiny: *„Zdá se, že Aničce Vlčkové byl určen osud maloměstské dívky, která se brzy vdá a prožije život ve starostech o rodinu a děti. Z tohoto předurčení jí však bylo dovoleno vybočit v roce 1899, to jí bylo čtrnáct let, kdy si ji vzala k sobě na vychování (adoptovala ji) nevlastní sestra jejího otce Eva Šulcová.*⁹⁶ Její nevlastní teta pocházela z bohatších poměrů, kdy se díky ní Anna Vlčková dostala do Prahy, kde mohla vystudovat. Ke vzdělání přistupovala zodpovědně a velice houževnatě a prospěchově patřila mezi studenty s lepšími výsledky. V Praze se Anna Vlčková sblížila s Aťou Oličovou, dcerou policejního ředitele Václava Oliče. Přes jejich společné záliby se v roce 1905 rozhodly odcestovat do Paříže a naučit se francouzsky, aby se mohly zapsat na studium na pařížské Sorbonně.

Přes kontakty českých krajanů v Paříži se obě dívky seznámily s Edvardem Benešem, který v té době na Sorbonně studoval. K dívkám se Edvard choval zpočátku nejistě, ale po čase přátelství s nimi se z Edvarda začal stávat jiný člověk. Přes počáteční intelektuální odstup mezi Benešem a dívkami k sobě postupně začali nacházet cestu. Edvard Beneš se Anně Vlčkové líbil v tom, že měl vše dokonale promyšlené a k životu přistupoval tak, že měl vše dopředu přesně naplánováno. Rovněž na Edvarda Beneše měly přátelské vztahy s dívkami vliv, a to především ve smyslu, že k ženám začal mít jiný přístup a nechoval se už tak nejistě. Důsledkem toho Edvard Beneš začal více hledět na svůj vzhled a vylepšil své vystupování ve společnosti. Nová identita

⁹⁵ NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 156.

⁹⁶ KOSATÍK, Pavel, *Osm žen z Hradu. Manželky prezidentů*, Praha 1993, s. 74.

v Benešovi vyvolala určitý zlom v jeho dosavadním životě. Tento zásadní zlom byl vyvolán střetem mezi Benešovými politickými ambicemi a jeho soukromým životem. „*Mladík, který přišel do Paříže s umanutou touhou plebejského intelektuála dobýt vzdělání, zachytit se drápkem v politice a začít kariéru, najednou pomyslel i na soukromí.*“⁹⁷

Přes jeho nezájem o ženy si uvědomil, že život s Annou by byl možný. Edvard Beneš si začal uvědomovat, že může řešit práci a zároveň i své soukromí. V případě, že kdyby si toto neuvědomil, řešil by vnitřní konflikt mezi Annou a svou kariérou. Oba byli velmi dobří přátelé, ale jelikož byl Edvard silně racionální člověk, potřeboval si ujasnit Anniny postoje ke společnému životu a zároveň jeho plánům na kariéru. Po vzájemném rozhovoru, jehož obsah není znám, si Edvard s Annou ujasnili, že jsou více než jen dobří přátelé. Tato událost v jejich životech se stala počátkem jejich vztahu. V květnu roku 1906 se v Paříži zasnoubili a Anna přijala jméno Hana. Jejich stvrzení vztahu už v Paříži bylo Haniným rozhodnutím. Hana tímto zbavila Beneše určité nejistoty v jejím rozhodnutí na společný život. Jejich společný vztah vnesl do Benešova života, který byl pečlivě naplánován, nový prvek ve vytváření kompromisů. Díky zvědavosti a snaze poznat novou kulturu a učit se cizím jazykům odjel Edvard Beneš do Londýna, Hana se vrátila zpět do Prahy, ale i tak spolu nepřestávali být v kontaktu – stále si dopisovali. Edvard začal ve svých dopisech Hanu připravovat na to, že budou žít ve větší chudobě a díky tomu se změní její společenské postavení. Vliv Edvardovo uvažování zmiňující v dopisech o jejich budoucím životě Hanu od vztahu ale neodradily. V roce 1907 odjel Edvard Beneš do Berlína, kam se za ním Hana později vydala. „*Je nutné si uvědomit, že Hana Vlčková od té doby, kdy se rozhodla, že se stane Hanou Benešovou, již svého příštího muže neopustila. Kam šel on, tam šla i ona. Věřila, že jen tímto způsobem mu pomáhá – a byla rozhodnuta pomáhat mu všemi svými silami.*“⁹⁸

Po jejich návratu do Prahy byli v roce 1909 oddáni. Tento životní krok vyvolal v Edvardu Benešovi pocit zázemí a pod vlivem své ženy se začal usazovat. Jelikož chtěl pro Hanu hmotné zabezpečení, přehodnotil své dosavadní životní postoje. Toto je v krátké době již několikátý kompromis, který doposud ze svého naplánovaného života udělal. Lze vyjádřit domněnku, že schopnost vytvářet kompromisy ho naučila jeho žena. Doposud měl Edvard Beneš všechno dobře naplánováno a šel si za svými cíly bez

⁹⁷ KOSATÍK, Pavel, *Osm žen z Hradu. Manželky prezidentů*, Praha 1993, s. 78.

⁹⁸ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zsvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 70.

ohledu na následky. Edvard Beneš měl v plánu navštívit a poznat Francii, Anglii, Německo a Rusko. Dalo by se říci, že původně odložená cesta do Ruska, nebyla nikdy realizována právě díky začátku společného života s Hanou. Doma v Praze se přesto nadále naplno věnoval svému profesnímu životu, který by mu umožnil vstup do politické dráhy.

3.5 Život Edvarda Beneše po boku Hany Benešové

Po společném sňatku Edvarda a Hany Benešových vedli poklidný život. Toto období bylo jedno z mála, kdy jejich soukromému životu bylo dáno více prostoru. Je to také v jejich společném životě výjimečná doba, jelikož jejich následující život až do konce společného soužití byl poznamenán Benešovou politickou činností. O pět let později, dne 28. července 1914, byl spáchán sarajevský atentát a Edvard Beneš musel přerušit své plány týkající se jeho vstupu do politiky. Po propuknutí první světové války vyhledal T. G. Masaryka a na jeho radu odešel do švýcarské Ženevy. Benešův odchod do zahraničí byla jedna z příčin zatýkání občanů v Čechách, které postihlo i jeho manželku. Kvůli jejímu zdravotnímu stavu byla po roce opět propuštěna, nicméně nadále zůstávala pod policejním dohledem. Při pozdějším soudním procesu byla Hana Benešová obviněna za zničení spisů jejího manžela, který byl v té době stíhán pro velezradu. Poté byla Hana jeden rok vězněna a propuštěna na svobodu až po udělení amnestie. Hana se po celou dobu války se svým manželem neviděla. Po jejím propuštění z vězení byl její manžel stále v emigraci v Ženevě, odkud psal Haně, v roce 1918, svůj první poválečný dopis.⁹⁹ „*Píše ho už jiný Beneš, než jakého Hana znala před válkou. Má za sebou několik let vyčerpávající exilové práce, korunované jeho největším životním úspěchem: vyhlášením nezávislosti Československa. 14. října 1918 ohlásil v Paříži ustanovení prozatímní čs. vlády, ve které byl poprvé ministrem zahraničních věcí, 28. října stál v čele delegace zahraničního odboje, která v Ženevě jednala se zástupci Národního výboru (sboru představitelů domácího politického a ekonomického života), vedenými dr. Karlem Kramářem, o příštím uspořádání státu.*“¹⁰⁰

⁹⁹ První Benešův poválečný dopis psaný své manželce BENEŠ, Edvard, *Listy důvěrné. Vzájemná korespondence Hany a Edvarda Benešových*, Praha 1996, s. 26.

¹⁰⁰ KOSATÍK, Pavel, *Osm žen z Hradu. Manželky prezidentů*, Praha 1993, s. 86.

Edvard Beneš přes všechno úsilí v zahraničním exilu docílil role významného politika. Ani přes toto postavení nezapomněl na svou manželku. Ve svých dalších dopisech Haně píše, jak moc rád by jí viděl, ale přes veškerou práci není možné odjet do Čech. Edvard Haně navrhl, aby se vypravila za ním.¹⁰¹ Jako významný politik jí sliboval lepší společenské postavení a upozorňoval na reprezentaci před veřejností. Ve svých dopisech Hanu informoval o svých činech a aktivitách v zahraniční politice, o kterých věděla vždy jako první. Po odloučení, které trvalo více než tři roky, se Hana v roce 1919 vydala za Edvardem do Paříže. Byla mu po boku ve společnosti, do které rychle pronikla díky taktnímu vystupování a svojí přirozeností. Téhož roku se spolu vrátili zpět do Čech, kde se Edvard Beneš, jako ministr zahraničí Československé republiky, staral o bezpečnost československého státu. I přesto, že Edvard Beneš působil převážně v cizině, stále cítil ke své manželce velkou důvěru. Důkazem toho bylo to, že Hana pracovala jako zvláštní Benešova tajemnice v Československu. Hana se díky jeho zahraniční činnosti sblížila s Alicí Masarykovou - dcerou T. G. Masaryka.¹⁰²

Hana a Edvard Benešovi žili ve spokojeném manželství. „*K plnému štěstí jim však přece něco chybělo. Byla v nich láska k dětem, ale vlastní děti, po nichž oba tolik toužili, jim osud nedopřál. A pochopení pro děti, které uměl projevit právě ten „suchý“ a „málo citový“ Edvard Beneš, mnohé jeho současníky doslova překvapovalo.*“¹⁰³ Ačkoliv Hana podstoupila několik domácích i zahraničních léčení v lázních, dítěte se spolu s manželem nikdy nedočkala. Edvard si i přes jeho pracovní vytížení dítě přál - to Hana věděla, proto pro ni byla tato situace velmi frustrující. Ani adopce dítěte Haně nepřišla jako přijatelné řešení. Dalo by se říci, že i přes možnost adoptovat si dítě, Hana tento krok odmítla díky společenskému postavení svého manžela. Ačkoliv Edvard věděl, že se nikdy nedočká potomka, byl po boku své manželky šťastný. Ve třicátých letech si společně koupili vilu v jižních Čechách – Sezimově Ústí. Hana i Edvard Benešovi byli velkými milovníky přírody. Jejich největší zálibou se stala péče o zahradu, která se rozprostírala kolem jejich vily.

Po zvolení Edvarda Beneše prezidentem československé republiky, v roce 1935, se Haně Benešové změnil život. Na Hradě musela zvládat všechny povinnosti

¹⁰¹ Dopisy Haně Benešové BENEŠ, Edvard, *Listy důvěrné. Vzájemná korespondence Hany a Edvarda Benešových*, Praha 1996, s. 27-36.

¹⁰² Podrobnosti o vztahu Hany Benešové a rodiny T. G. Masaryka KOSATÍK, Pavel, *Osm žen z Hradu. Manželky prezidentů*, Praha 1993, s. 93-96.

¹⁰³ NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 100-101.

související s funkcí první dámy. „Ale pravda svatá je, že bez paní Hany Benešové bychom neměli toho našeho úžasné houževnatého, nezlomitelného a svrchovaně úspěšného Beneše.“¹⁰⁴ Po sedmnáct let pomáhala nést zodpovědnost a namáhavou práci Edvardu Benešovi, což bylo pro Hanu nelehké poslání. Mimo tuto práci se navíc zapojovala do aktivní činnosti nejrůznějších spolků, například do Sboru pro zřízení druhého Národního divadla v Praze.

Nejdůležitější politickými událostmi v životě jejího manžela se stala tzv. sudetská krize v srpnu a září 1938. V době vyvrcholení této krize dne 22. září 1938 jeden z jeho přátel a zároveň spolupracovník Hubert Ripka napsal: „Viděl jsem před sebou člověka fyzicky zlomeného a mravně ukřižovaného, člověka, který jen s největším sebezapřením před námi skrýval strašlivé zoufalství... Ale i v této chvíli se snažil povzbuzovat, abychom neztratili víru.“¹⁰⁵ Jiný svědek těchto událostí František Kubka poznamenal: „Ani předtím, ani potom jsem neviděl člověka tak zhrouceného! Sotva vlekl nohy... Šel shrbený, úplně zlomený a hleděl k zemi. Po jeho levici stoupala pevným krokem paní Hana... Neustále zvedala ruce a zatínala pěsti. Bylo vidět, jak svého muže povzbuzuje, zdvihá, křísí...“¹⁰⁶ Důsledkem Mnichovské dohody jeho přátel a spojenců z Francie a Velké Británie s Hitlerovským Německem, vedoucí fakticky k likvidaci Československa, které pomáhal založit, utrpěl Edvard Beneš vážný duševní otřes. V říjnu 1938 na nátlak Němců byl nucen opustit území Československa. I přes jeho zdravotní stav vyvolaný mnichovským neúspěchem společně s jeho manželkou odcestoval do Londýna s pocitem, že ztroskotaly všechny jeho politické plány. Byl přesvědčen, že v době Mnichova udělal vše, co bylo v jeho silách. Zároveň Mnichov byl tragickým vyvrcholením jeho politické kariéry. Krátce po Mnichovu opustil politický život a odletěl do emigrace do Londýna, kam ho doprovázela jeho věrná manželka. V roce 1939 Benešovi opustili Anglii a odjeli do USA. Prezident Edvard Beneš vyučoval na univerzitě v Chicagu a československý stát byl téhož roku 15. března 1939 obsazen hitlerovským Německem. Tato událost byla pro Edvarda Beneše zdrcující. „Dr. Beneš ležel tou dobou v Chicagu na pohovce. Záclony byly spuštěny a nikdo nemluvil. Vypadalo to, jako kdyby někdo umřel. Vím to, protože jsem byl při tom. Paní Benešová mi řekla, že dr. Beneš „odpočívá“ a naznačila svým jemným způsobem, že by snad bylo lépe mluvit s ním až zítra. Druhého dne ráno jsem ho našel

¹⁰⁴ KOSATÍK, Pavel, *Osm žen z Hradu. Manželky prezidentů*, Praha 1993, s. 107.

¹⁰⁵ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasloužil jsem život míru*, Praha 2006, s. 219.

¹⁰⁶ KOSATÍK, Pavel, *Osm žen z Hradu. Manželky prezidentů*, Praha 1993, s. 113; NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 109.

již rozjasněného a zářícího jako bojovníka v brnění a s mečem v ruce připraveného pustit se do boje. Věděl, že musí bojovat a byl připraven.“¹⁰⁷ V takovýchto těžkých chvílích byla Hana Benešová svému manželovi vždy oporou, stála při něm a všemožně ho podporovala.

Po návratu z USA do Londýna se Hana Benešová stejně jako v Praze zabývala činnostmi v dobročinných organizacích. Byla předsedkyní československého červeného kříže a i v Anglii se zaměřila na problematiku týkající se sociální činnosti a zdravotnictví. Z toho je patrné, že Hana Benešová byla velmi dobrosrdečná, podporující a obětavá žena nejen v Československu, ale i v zahraničí. „*Národ ji miloval, ctil, často se objevovala na obálkách časopisů, mluvila v rozhlase, všude doprovázela prezidenta Beneše.*“¹⁰⁸ Byla mu po boku v reprezentačních povinnostech a ještě více mu pomáhala při zhoršování jeho zdravotního stavu. V roce 1948 se Benešův zdravotní stav zhoršil natolik, že začal být nucen uvažovat o abdikaci. Nakonec z prezidentské funkce odstoupil a zanedlouho zemřel. Pro Hanu Benešovou však život po smrti jejího manžela neskončil. Ačkoliv se její život hodně zjednodušil ve vykonávání reprezentačních povinností v roli první dámy republiky, její životní styl se příliš nezměnil. Stejně tak, jak byla zvyklá po boku svého manžela, žila i nadále střídavě v Praze a v Sezimově Ústí. Hana Benešová, jejíž smrt byla zapříčiněna pravděpodobně srdeční chorobou, zemřela dne 2. prosince 1974 v Praze ve svých osmdesáti devíti letech.

3.6 Politika vs soukromý život

Již od studijních let Edvard Beneš projevoval nezájem v navazování citových vztahů z důvodu věnování se studia. Měl velké obavy z citových vztahů, které by ho omezovaly od jeho profesního života. Díky svému profesnímu životu hledal vždy mezi citem a rozumem nějaký kompromis. „*Nesmíme tomu však rozumět tak, že Beneš je bez citu a že není zranitelný. Ve skutečnosti je hluboce citlivý. Nespravedlnost ho dovede zranit, a často ho už zranila. Nepochopení v něm zanechává jizvy. Nezapomíná na toho, do ho skutečně zranil. Je intenzivně lidský, a všechno, co není lidské a humánní, znamená pro něho cosi hrozného. Nejvíce však trpí, když se děje křivda*

¹⁰⁷ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 244-245.

¹⁰⁸ KOSATÍK, Pavel, *Osm žen z Hradu. Manželky prezidentů*, Praha 1993, s. 121.

jiným, hlavně hromadná křivda. Křivda jeho národu, kterémukoliv utiskovanému národu.“¹⁰⁹ Neustálé vzdělávání a politika byla pro Edvarda Beneše vždy vším a k práci přistupoval s velkým optimismem. Tím jak byl ambiciózní ve své profesi nemohl se naplno věnovat svému soukromí a citové vztahy bral jako překážku. Nemyslel na sebe a na svoje potřeby, ale žil jen pro práci. Lze vyslovit domněnku, že právě díky časově náročnému životu postrádal veselost, smysl pro humor a družnost. Edvard Beneš byl velký samotář, velmi odtažitý od lidí a společenského života.

V Benešově soukromém životě hrála největší roli jeho manželka Hana. Edvard Beneš byl v manželství velmi spokojen. Hana Benešová vnesla do jeho života pohodu a uvolnění od jeho neustálého pracovního a psychického nátlaku. Edvard Beneš nikdy Haně nedával přímo najevo své city ani v jejich vzájemné korespondenci, spíše vše vyplývalo z četby mezi řádky.¹¹⁰ Mnohdy byl považován za člověka bez srdce a citu. Tento fakt byl však jen klam a dojem z vystupování na veřejnosti, ačkoliv v soukromém životě byl hluboce citově založeným člověkem. „*Pokud jde u něho o city rodinné, ty jsou co nejopravdovější, ale nejméně zřejmé. Uzavírá je hluboko v nitru jako něco, čeho nesmí být zneužito a co se nesmí navenek nikdy projevit. Jen jeho nejdražší a nejbližší z rodiny vědí něco o Benešově nejvnitřnější duši; jeho žena a lidé jeho krve.*“¹¹¹ K těm patřila i rodina T. G. Masaryka. Edvard Beneš i jeho manželka měli vřelý vztah s celou rodinou T. G. Masaryka. Z toho tedy vyplývá, že Edvard Beneš měl přátelský vztah s T. G. Masarykem nejen v politickém životě, ale i v soukromém. Na politické scéně se však T. G. Masaryk od Edvarda Beneše odlišovali. T. G. Masaryk se ve svých úsudcích řídil spíše idejemi na rozdíl od Edvarda Beneše, který šel na vše přes své metody a pracovní výkon. T. G. Masaryk pracoval s Edvardem Benešem za hranicemi a dobře ho znal – jeho pracovní nasazení a silnou vůli. Po abdikaci T. G. Masaryka ho doporučil i jako svého nástupce na funkci prezidenta Československé republiky.¹¹²

Ačkoliv se Edvard Beneš nikdy nedočkal svých vlastních dětí, byl jako osobnost realista a s touto skutečností se nakonec smířil. K dětem měl však vřelý vztah. Ostatně nejen pouze k dětem, ale i ke zvířatům. Z toho opět vyplývá, že Edvard Beneš jak si

¹⁰⁹ NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s. 156.

¹¹⁰ Dopisy od Edvarda Beneše pro Hanu Benešovou BENEŠ, Edvard, *Listy důvěrné. Vzájemná korespondence Hany a Edvarda Benešových*, Praha 1996.

¹¹¹ NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006, s.156.

¹¹² Podrobnosti POLÁK, Stanislav, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 1990, s. 39-40.

mnozí mysleli, nemohl být chladný a bezcitný člověk. Edvard Beneš měl dokonce i velmi vřelé vztahy k jejich služebnictvu ve vile v Sezimově Ústí. Byl to člověk velmi citlivý a hodný. Důvodem, proč Hana a Edvard Benešovi nikdy neměli děti, nebylo Benešovo pracovní vytížení. Dítě si stejně jako on, tak i jeho manželka Hana moc přáli. Když si hrával s dětmi byl k nim velice milý. „*Zvlášť cenné jsou vzpomínky (pouze ústní) Anny a Herberty Masarykových, vnuček prezidenta Masaryka, které poznaly Edvarda Beneše zblízka, a znaly ho od svého dětství. Benešovi nemohli mít děti, po nichž toužili, a tak jim je Anna a Herberta trochu nahrazovaly. Beneš byl k dětem milý a pozorný, v Lánech, Topolčiankách a Bystřičce s nimi rád chodil na procházky a dokázal rozvíjet jejich fantazii.*“¹¹³ Tento fakt opět svědčí o tom, že měli Hana i Edvard Benešovi s rodinou T. G. Masaryka velmi přátelské až rodinné vztahy. Vřelý vztah měl Edvard Beneš k synu T. G. Masaryka – Janovi. T. G. Masaryk před svou smrtí Jana požádal, aby Edvarda Beneše v jeho životě neopustil a byl mu stále po jeho boku. Jan Masaryk tak na přání svého otce učinil.¹¹⁴

Soukromí a politika propojovala Edvarda Beneše nejen díky T. G. Masarykovi a jeho rodině, ale velkou zásluhou se na tomto faktu podílela i jeho manželka Hana Benešová. Ta mu byla vždy oporou v jeho politických činech a vizích, doprovázela svého manžela na většině politických jednáních. Byla důležitým článkem při Benešovo politických úspěšnostech. „*Paní Benešová dala přednost místu v pozadí. Již v časných letech se rozhodla, že jejím úkolem bude starost o Benešovu tělesnou pohodu, o vytvoření jeho domova a pohodlného prostředí. Pravdou je, a dr. Beneš to často potvrzuje, že o důležitých záležitostech spolu vždy hovoří. Nikdo mu není bližší, nikdo tak nezná jeho myšlenky, plány a duševní procesy. Často po velkém jednání, nebo když má dojít k nějakému životně důležitému rozhodnutí, sedí tito dva spolu a všechno probírají. Jde-li o věci čistě a výhradně politické, paní Benešová do nich mnoho nemluví. Má-li však věc i nějakou osobní stránku, připojuje své mínění. Patrně ho nikdy nekritizovala přímými slovy, dovede však na něho mít vliv, často nepřímý.*“¹¹⁵ Z toho opět plyne, že jeden je součástí druhého nejen v soukromém životě, ale velkou měrou i v životě politickém. Lze se i domnívat, že bez existence Hany Benešové by Edvard Beneš neměl tak vřelý vztah s rodinou T. G. Masaryka co se týče soukromého života.

¹¹³ HANZAL, Josef, *Edvard Beneš*, Praha 1994, s. 45-46.

¹¹⁴ Podrobnosti o vztahu Jana Masaryka k Edvardu Benešovi DAVENPORTOVÁ, Marcia, *Jan Masaryk. Poslední portrét*, Praha 1991, s. 51-52; KOLÁŘ, Michal - KOSATÍK, Pavel, *Jan Masaryk. Pravdivý příběh*, Praha 1998, s. 123-125.

¹¹⁵ HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zsvětil jsem život míru*, Praha 2006, s. 271-272.

I podle výpovědi Jana Masaryka Hana Benešová pro svého manžela představovala osobu nezbytnou nejen v jeho působení v politice, ale i v soukromém životě. Ačkoliv Benešova manželka poškodila domácí odboj tím, že tajnou organizaci prozradila policii nebo se zpočátku těžko vyrovnávala se skutečností, že Edvard Beneš plnil funkci premiéra nebo ministra zahraničí, po jejím počátečním laickém přístupu k Benešovo politické činnosti a jejímu naivnímu vnímání se Hana stala diskrétní spolupracovnicí Edvarda Beneše. Lze vyslovit domněnku, že Hana Benešová byla Benešovým „mostem“ mezi politikou a soukromým životem i spolu s T. G. Masarykem, který díky jejich přátelskému vztahu pomáhal Benešovi v politické dráze.

4. Závěr

Životní cesta Edvarda Beneše prošla několika životními etapami, z nichž mnohé znamenaly nejen osobnostní, ale i dějinné zvraty. Klíčové v práci se stala snaha stručně popsat činnost této významné osobnosti v souvislostech událostmi kterými byl ovlivňován a zároveň se aktivně podílel na jejich průběhu a řešení. V řešení a detailním popisu jeho hlavních osobnostních rysů tato práce odráží průběh celoživotní činnosti jako zosobnění postojů a hodnot při prosazování jeho životních cílů, vizí a snah.

Pro pochopení celé jeho životní dráhy bylo nezbytně nutné stručně nastínit dětství Edvarda Beneše a formování jeho osobnosti prostředím, ze kterého pocházel. Edvard Beneš měl ve svém životě významné šance a příležitosti, které v kombinaci s jeho vlastnostmi a schopnostmi mu umožnily stát se velkou osobností českých dějin. Podpora ze strany otce, sourozenců a jeho přirozená touha po vzdělání a povahové rysy jej nasměrovala na dráhu vzdělance, díky níž došlo k osudovému setkání s T. G. Masarykem. Následné prohlubování jejich vzájemné důvěry a spolupráce je dovedlo k takovému souznění, že Edvarda Beneše přivedl ke snaze získat rozhled i mimo české prostředí – tím i ke studiu cizích jazyků a skrze akademickou dráhu k politické činnosti. T. G. Masaryk umožnil Benešovi všestranný rozvoj v jeho vzdělávání, po kterém Beneš nejvíce toužil, a Beneš v příštích letech přijal za své Masarykovy politické vize a ty pak následně začal realizovat v praxi.

Významnou rovinou v rámci celé práce se stal vztah Edvarda Beneše s jeho ženou Hanou. Postava jeho ženy fakticky jako jediná reprezentuje jeho soukromý život. Pouze díky její opoře byl schopen ustát nejtěžší okamžiky ve svém životě – politické kariéře. Problematika Hany Benešové a jejich vztahu byla jedním z vyvrcholení celé práce. Z hlediska zdrojů se stala nejsložitější a prozatím čeká na své podrobné zpracování.

Celý soubor práce vychází ze stručného popisu událostí, kterých se Edvard Beneš účastnil a jež ovlivnily zásadně jeho zdraví, psychiku a hodnoty. Snaha co nejdůvěhodněji popsat velké pracovní nasazení Edvarda Beneše vychází ukázat ji jako hlavní smysl jeho života.

Snahou bylo popsat Benešovu politickou činnost a to ve smyslu vývoje politických událostí a jejich důsledků, které měly zásadní vliv na formování jeho názorů, jenž se odrazily v jeho politických činech.

Soupis pramenů a literatury

- BENEŠ, Edvard, *Edvard Beneš. Filosof a státník*, Praha 1937
- BENEŠ, Edvard, *Listy důvěrné. Vzájemná korespondence Hany a Edvarda Benešových*, Praha 1996
- BENEŠ, Edvard, *Mnichovské dny. Paměti*, Praha 1968
- BENEŠ, Edvard, *Otázka národnostní*, Praha 1909
- BENEŠ, Edvard, *President v jižních Čechách. Projevy presidenta republiky dra Edvarda Beneše za jihočeské cesty ve dnech 6.-8. května*, Praha 1937
- BENEŠ, Edvard, *Přednášky na Univerzitě Karlově 1913-1948*, Praha 1998
- BENEŠ, Edvard, *Světová válka a naše revoluce II.*, Praha 1927
- BENEŠ, Edvard, *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z roku 1938 – 1945*, Praha 1947
- BENEŠ, Edvard, *Úvahy o slovanství. Hlavní problémy slovanské politiky*, Praha 1947
- BENEŠ, Vojtěch, *Za kožlanskými humny*, Praha 1948
- CÍSAŘ, Čestmír, *Moji českoslovenští presidenti*, Praha 2006
- ČAPEK, Karel, *O Edvardu Benešovi*, Praha 2000
- DAVENPORTOVÁ, Marcia, *Jan Masaryk. Poslední portrét*, Praha 1991
- DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. I., Revolucionář a diplomat 1884-1935*, Praha 2006
- DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. II., Prezident republiky a vůdce národního odboje 1935-1948*, Praha 2008
- DRTINA, Prokop, *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století. I., sv. 2, Emigrací k vítězství*, Praha 1992
- ELIÁŠ, Rudolf, *Náš druhý president dr. Edvard Beneš*, Praha 1935
- HAJŠMAN, Jan, *Dr. Edvard Beneš*, Praha 1946
- HANZAL, Josef, *Edvard Beneš*, Praha 1994
- HAVLÍČEK, František, *Eduard Beneš. Člověk, sociolog, politik*, Praha 1991
- HITCHCOCK, Edward, *Edvard Beneš. Zasvětil jsem život míru*, Praha 2006

- HLAVÁČEK, František - MEDEK, Rudolf, *Dr. Edvard Beneš a Itálie za světové války a moje spolupráce s ním v Itálii*, Praha 1936
- HOSÁK, Ladislav, *O předcích pana prezidenta dra Edvarda Beneše*, Brno 1948
- JANÁK, Pavel - SUDEK, Josef, *Sezimovo Ústí. Letní sídlo Edvarda Beneše*, Tábor 2007
- KAPLAN, Karel, *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948*, Brno 1994
- KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. I., Hrad a pětka*, Praha 1996
- KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad. Vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. II., Kdo po Masarykovi?* Praha 1998
- KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české. XIII., 1918-1929*, Praha 2000
- KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české. XIV., 1929-1938*, Praha 2002
- KOLÁŘ, Michal - KOSATÍK, Pavel, *Jan Masaryk. Pravdivý příběh*, Praha 1998
- KOSATÍK, Pavel, *Čeští demokraté. 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*, Praha 2010
- KOSATÍK, Pavel, *Osm žen z Hradu. Manželky prezidentů*, Praha 1993
- KULÍK, Jan - NĚMEČEK, Jan, *Hodža versus Beneš. Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války*, Praha 1999
- LIŠKA, Vladimír, *Causa Edvard Beneš*, Olomouc 2005
- LVOVÁ, Míla, *Mnichov a Edvard Beneš*, Praha 1968
- MANDLER, Emanuel, *Benešovy dekrety. Proč vznikly a co jsou*, Praha 2002
- MASARYK, Tomáš, Garrigue, *Korespondence T. G. Masaryk - Edvard Beneš 1914-1918*, Praha 2004
- NOVOTNÝ, Karel - KUFNEROVÁ, Zlata, *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*, Praha 2006
- OLIVOVÁ, Věra, *Dílo Edvarda Beneše 1996*, Praha 1996
- OLIVOVÁ, Věra, *Edvard Beneš 1884-1948*, Praha 1994
- OLIVOVÁ, Věra, *Edvard Beneš. Myšlenky a názory*, Praha 2008
- OLIVOVÁ, Věra, *Závěť Edvarda Beneše a osudy jeho archivu*, Praha 2008

- ORT, Alexandr, *Dr. Edvard Beneš - evropský politik*, Praha 1993
- PECHÁČEK, Jaroslav, *Masaryk - Beneš – Hrad. Masarykovy dopisy Benešovi*, Praha 1996
- PEROUTKA, Ferdinand, *Byl Edvard Beneš vinen?*, Jinočany 1993
- PETRUS, Jan, *Muž činu. Obraz života druhého presidenta Československé republiky dra Edvarda Beneše*, Praha 1936
- PITHART, Petr - PŘÍHODA, Petr - OTÁHAL, Milan, *Podiven. Češi v dějinách nové doby (1848–1939)*, Praha 2003
- POLÁK, Stanislav, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 1990
- REES, Neil, *Prezident Beneš v Anglii. Československá vláda v exilu v Londýně a v Buckinghamském hrabství za druhé světové války*, Praha 2006
- SCHELLE, Karel, *Dr. Edvard Beneš. Politik a státník*, Brno 1994
- ŠALDA, František Xaver, *Dr. Edvard Beneš ve fotografii. Historie velkého života*, Praha 1946
- ŠOLLE, Zdeněk, *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. II., Dopisy*, Praha 1994
- TÁBORSKÝ, Eduard, *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*, Praha 1993
- TOMÁŠEK, Dušan - KVAČEK, Robert, *Causa Emil Hácha*, Praha 1995
- VESELÝ, Zdeněk a kol., *Edvard Beneš - Československo – Evropa*, Praha 2005
- WERSTADT, Jaroslav - OLIVOVÁ, Věra, *Osobnost Edvarda Beneše*, Praha 2006
- ZEMAN, Zbyněk, *Edvard Beneš. Politický životopis*, Praha 2000

<http://abicko.avcr.cz>

<http://archiv.vlasta.cz>

<http://cs.wikipedia.org>

<http://www.svornost.com>

<http://zpravy.idnes.cz>

Přílohy

Edvard Beneš

Edvard Beneš při práci v londýnském exilu

Edvard Beneš s prezidentem T. G. Masarykem a se členy stálé rady Malé dohody v Lánech v roce 1933

Edvard Beneš s Janem Masarykem na Pražském hradě v roce 1945

Edvard Beneš se svou manželkou Hanou Benešovou v Sezimově Ústí v roce 1933

Edvard Beneš ve svém volném čase na zahradě vily v Sezimově Ústí v roce 1936

Benešova vila v Sezimově Ústí

Hrob Edvarda Beneše v Sezimově Ústí

